





## Comparative Study of Youth Perspectives on Justice in Cyberspace and Policy Makings

**Simin Veisi**

Ph.D Candidate of Cultural Sociology, Allameh  
Tabataba'i University, Tehran, Iran.

**Mohammadsaeed Zokaei**

Professor of Cultural Studies, Allameh  
Tabataba'i University, Tehran, Iran.

**Ardeshir Entezari \***

Associate Professor of Sociology, Allameh  
Tabataba'i University, Tehran, Iran.

### 1. Introduction:

In Iranian culture, due to the existence of many contexts and the existence of multiple sources of justice that have been gathered from the era before Islam, after Islam and then the arrival of modernity, definitions of justice are made in everyday life, which not only are mostly contradictory or Cross-sectional, but they also have challenges with the official discourse definitions of this concept.

In the last few decades, due to the spread of social networks and the possibility of self-expression and dialogue between users, the sources of justice have become more numerous and, consequently, the plurality of opinions about it has become more intense. These definitions, which seem to be unique and contextual, are completely different from the fixed definition of justice in the eyes of politicians, which is usually fixed for decades. In the long run, this divergence will have negative effects such as wide social and political gap, alienation at all levels, feeling of indifference and non-participation in the society. Can we basically talk about the fixed and specific views of the youth about justice that are built at the level of everyday life? To what extent do these definitions agree with the views of policymakers regarding youth justice?

---

\* Corresponding Author: entezari@atu.ac.ir

**How to Cite:** Veisi, S; Zokaei, M. S; Entezari, A. (2023). Comparative Study of Youth Perspectives on Justice in Cyberspace and Policy Making, *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 14 (55). 1-46.

## **2. Literature Review:**

Aguilar San Juan (2006) believes that marginalized youth should be at the center of conceptualizing their issues. The problems that they face, instead of a short-term approach that focuses on the deficiencies, culture or behavioral characteristics of the individual, requires knowledge about the history and collective culture.

## **3. Methodology:**

The main method in the current research is virtual ethnography. The field of study includes all young users who are members of social networks and sampling was done from all the pages of young people who in Iran, in social networks Facebook, Twitter, Instagram and YouTube in some way express themselves and or had a conversation about justice.

By using the theoretical sensitivity of the previous theories, the themes obtained from the data were extracted and the policy texts related to the youth were analyzed to measure the degree of convergence between them.

## **4. Results:**

Research findings: In the findings of the virtual space, it was observed that the definition of distributive justice is similar to the policy maker's attitude and includes the minimum subsistence needs and the commodity definition of goods.

Although the second development plan shows an effort to provide structural support, the commodity definition of goods still exists.

There is also a serious criticism of "Centrism" in cyberspace. The decentralized approach that started in the second plan, included more villages in the fifth plan, and was broader and more infrastructural in the sixth plan. Usually, the distinction in the distribution of goods is made in the case of groups that have always been considered in the law, and usually the different groups of young people, who are always "Other" in practice, are not reflected in the laws.

Positive discrimination started from the second plan, and although an attempt was made to include the distinction more widely from the fourth plan, it may increase the

### **3 | Comparative Study of Youth Perspectives on ..., Veisi & Partners**

feeling of injustice in the long term in the groups that are not included in these distinctions.

In Iranian virtual space not only in the distribution of goods but also in the definition of its structural procedures (Procedural justice), the definition given by the politician is preferable. Usually, no word is said about which people or groups should be able to provide the definition of goods and their redistribution, or according to what principles this redistribution should take place. Informational justice does not only include asking for the necessary explanations about the way of implementation of gifts and various issues, especially the national situation, but it also includes the "Want of agency" of the users.

Users feel powerless and lack of interpersonal justice due to the fact that some people enjoy more benefits, and that they have achieved dignity and a position unattainable for others, which in various cases, this feeling of resentment can be seen. Epistemic justice includes the distance between the definitions of people and policymakers due to the existence of their different meanings, and includes various issues from economic to judicial.

Epistemic injustice shows itself in the contrast between the opinions of young people and policy makers, the problematization of difference, and the resistance to the establishment of meanings in policy making.

In the six development programs, the economic participation of the people is mainly considered and the definition of "Participation" is very "Limited, general and vague". Political parties and people's organizations that lead to the involvement of young people in major decisions have not been created. In the examined documents and specifically the documents related to the Supreme Council of the Cultural Revolution in the discussions related to the lifestyle of the youth, the diversity of the lifestyles of different groups has been neglected, and by presenting the youth model according to the official discourse, all groups have been otherization. This pathological attitude towards youth culture in recent years by policing and judicializing issues, has turned the field of cultural politics into a field for objectifying women and stigmatizing various youth groups. Despite this, some of the documents and approvals that have not been continued, have emphasized the

participation of the youth in various matters. By operationalizing them, important steps can be taken to reduce informational and epistemic injustice.

**5. Conclusion:**

The sense of justice among Iranian youth will only arise when the deepest levels of justice, including epistemic justice, have been formed. This kind of justice will be possible only if an environment of official dialogue between the policy maker and the youth is created. At present, many criticisms and negative emotions, including anger, hatred, frustration and boredom, have been transferred to cyberspace as the most accessible and freest opinion space. With the increase of youth activism in the public arena of the society through the formation, increase and improvement of the performance of NGOs and youth parties, due to the creation of a sense of justice in the basic meaning, the society becomes lively and dynamic.

**Keywords:** Distributive and Procedural Justice, Informational Justice, Epistemic Justice, Cyberspace, Policy makings, Perspectives on Justice.




## بررسی تطبیقی دیدگاه‌های جوانان در مورد عدالت در

### فضای مجازی و سیاست‌گذاری‌ها<sup>۱</sup>


دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

سیمین ویسی 

استاد مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

سعید ذکایی 

دانشیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

اردشیر انتظاری\* 

#### چکیده

میان تعاریف روزمره عدالت و متون سیاست‌گذاری شکاف وجود دارد. هدف این پژوهش بررسی تعاریف عدالت در این دو ساحت به منظور رفع شکاف‌های احتمالی است. انواع تعریف شامل توزیعی، رویه‌ای، مرادده‌ای و معرفتی که از متون نظری استخراج شده بودند برای حساسیت نظری انتخاب شدند و از قوم‌نگاری مجازی و روش تحلیل مضمونی برای بررسی فضای مجازی و متون سیاست‌گذاری استفاده شد. نتایج نشان دادند که تعریف جوانان از عدالت عمدتاً شامل عدالت توزیعی و رویه‌ای بوده و منطبق با تعریف کالایی گفتمان رسمی است، ضمن اینکه مرکز‌گرایی و تمایز‌گذاری در توزیع مواهب که در یافته‌های سیاست‌گذاری دیده می‌شوند، مورد نقد هستند. گرچه داده‌های فضای مجازی بر اهمیت عدالت اطلاعاتی و معرفتی برای جوانان تأکید داشتند اما عدالت اطلاعاتی یعنی قرار گرفتن جوانان در معرض اطلاعات و تصمیم‌گیری‌ها، و عدالت معرفتی یعنی حضور جوانان در فرایند معنا‌سازی در مورد عدالت و حضور داشتن آنان در فرایندهای تولید سیاست‌گذاری‌ها به‌ندرت در متون سیاست‌گذاری دیده شد. گرچه برخی از اسناد و مصوبات جوانان بر مشارکت‌جویی جوانان در امور مختلف تأکید کرده‌اند اما سیاست‌گذاری مدونی پیرامون حضور جوانان در تشکل‌ها، احزاب و سازمان‌های مردم‌نهادی که در سیاست‌گذاری‌های کلان نقش دارند صورت نگرفته است. سیاست‌گذاری‌های فرهنگی معطوف به جوانان نیز دچار مشکلاتی همچون بی‌توجهی به سبک زندگی‌های گوناگون، دیگری‌سازی به دلیل نگرش آسیب‌شناسانه که به پلیسی و قضایی کردن مسائل انجامیده و برون‌سپاری وظایف خویش هستند.

**واژه‌های کلیدی:** عدالت توزیعی و رویه‌ای، عدالت اطلاعاتی، عدالت معرفتی، فضای مجازی،

سیاست‌گذاری‌ها، دیدگاه‌ها در مورد عدالت

۱- مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی در دانشگاه علامه طباطبایی با عنوان دیدگاه‌های جوانان در مورد عدالت در رسانه‌های اجتماعی و بازتابی آن در سیاست‌های رسمی است.

\* نویسنده مسئول. entezari@atu.ac.ir

## مقدمه و بیان مسئله

مسئله عدالت از دوران پیش از اسلام در ایران حائز اهمیت بسیاری بوده و بر طبق نظر تاریخ‌نگاران، بسیاری از جنبش‌های اجتماعی حول محور عدالت شکل گرفته‌اند. ورود اسلام به ایران که خصوصاً با رواج مذهب تشیع و انگیزه مقابله با حاکمان اموی و عباسی همراه بود، به تفکرات عدالت‌ورزانه ایرانیان سمت‌وسو و شدت بیشتری بخشید و سپس در دوران مدرن با ورود احزاب چپ به ایران که بر اصول برابری مبتنی بودند این تفکرات وسعت و شدت بیشتری پیدا کردند.

در فرهنگ ایرانی به دلیل وجود پرزمینه‌گی و وجود منابع متکثر عدالت، تعاریفی از عدالت در زندگی هرروزه برساخت می‌شوند که نه تنها عمدتاً دچار تناقضاتی بوده و یا مقطعی هستند، بلکه با تعاریف گفتمان رسمی از این مفهوم نیز چالش دارند. در چند دهه اخیر به علت رواج شبکه‌های اجتماعی و امکان خود ارزی و گفتگو میان کاربران، منابع عدالت، تکثر بیشتری یافته و بالتبع تکثر دیدگاه‌ها در مورد آن شدت بیشتری پیدا کرده است.

طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور (۱۳۹۳) و غفاری (۱۳۹۷) در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در میان گروه‌های مختلف جوانان دانشجو و غیر دانشجو به این نتیجه رسیدند که احساس بی‌عدالتی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، قضایی و قومی در جامعه ایرانی وجود دارد. با افزایش سیالیت تعاریف عدالت در سال‌های اخیر این سؤال مطرح می‌گردد که آیا اساساً می‌توان از دیدگاه مشخصی در مورد عدالت خصوصاً در میان جوانان که بیشترین کاربران این فضا را تشکیل می‌دهند سخن گفت؟ این تعاریف که به نظر می‌رسد منحصربه‌فرد و زمینه‌مند هستند با تعریف ثابت عدالت در نزد سیاست‌مداران که معمولاً تا دهه‌ها ثابت است، کاملاً متفاوت‌اند. این واگرایی در درازمدت اثرات منفی همچون شکاف اجتماعی و سیاسی گسترده، بیگانگی در تمام سطوح، احساس بی‌تفاوتی و عدم مشارکت در جامعه را به دنبال خواهد داشت.



بررسی تطبیقی دیدگاه های جوانان در مورد عدالت ... ، ویسی و همکاران | ۷

پژوهش‌هایی که با موضوع نابرابری و عدالت صورت گرفته‌اند عمدتاً توسط اقتصاددانان بوده و با شاخص‌های کمی و اقتصادی به دنبال تعریف برابری و نابرابری بودند که از آنها می‌توان به راغفر و فدوی اردکانی (۱۳۹۳) و راغفر و همکاران (۱۳۹۷) اشاره کرد. دسته دیگر پژوهش‌ها نیز در زمره تحقیقات مکتب کارکردگرایی ساختاری قرار می‌گیرند و به بررسی ساختارهای عینی نابرابرانه پرداخته و به‌طور مثال برخی پژوهش‌ها همچون قاضی نژاد، رهنما و کلهر (۱۳۹۴)، تاج مزینانی و خرم‌آبادی (۱۳۹۵) به بررسی ابعاد ذهنی و عینی طرد اجتماعی در میان جوانان پرداخته بودند. این‌گونه پژوهش‌ها عموماً جزء پژوهش‌های کاربردی و کمی بوده و به اندازه‌گیری طرد در دو بعد عینی (که نزدیک با عدالت توزیعی و یا نهایتاً بینافردی است) و بعد ذهنی (که نزدیک بعد عدالت رویه‌ای) است پرداخته بودند.

پژوهش‌هایی همچون زاهدی مازندرانی و همکاران (۱۳۹۲) و نیز نوایی لواسانی و همکاران (۱۳۹۲) به دلیل استفاده از روش کمی و عدم بهره‌گیری از روش استقرائی، از شناخت منابع متکثر تعریف عدالت، زمینه‌مندی و مقطعی بودن تعاریف، تناقضات درون آنها و در نهایت برساخت تعریف عدالت در سطح فرهنگ هرروزه بازمانده‌اند. سؤال اصلی در پژوهش حاضر این است که آیا اساساً می‌توانیم از دیدگاه‌های ثابت و مشخص جوانان در مورد عدالت که در سطح زندگی روزمره برساخت می‌شوند سخن بگوییم؟ و سپس در پی این هستیم که این تعاریف تا چه اندازه با دیدگاه‌های سیاست‌گذاران پیرامون عدالت جوانان همخوانی دارند.

### پژوهش‌های پیشین

ابتدا به پژوهش‌های داخلی مرتبط می‌پردازیم. پژوهشی با عنوان «درک عدالت در میان جوانان» توسط رضاپور در سال ۱۳۷۵ صورت گرفت. این پژوهش نشان می‌دهد در صورت وجود معیارهای دقیق و عام‌گرایانه‌تر، توافق بیشتر اعضای جامعه بر روی آنها و نیز عمل کردن سازمان‌ها و نهادهای جامعه بر اساس آنها، افراد جامعه بیشتر عدالت را احساس

خواهند کرد. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که برای شکل‌گیری، انتقال و تغییر معیارهای عدالت باید زمینه‌های تعامل و تبادل افکار از طریق گروه‌های داوطلبانه در تمام ابعاد اجتماعی، فرهنگی، هنری، سیاسی و اقتصادی فراهم شود.

کوثری (۱۳۸۷) پژوهشی با عنوان «نسل‌های ایکس، وی زد و سیاست‌گذاری فرهنگی در ایران» انجام داد. این مقاله با روش اسنادی صورت گرفته و بر طبق آن ورزش، تمایلات رسانه‌ای، آرایش و پوشش، فناوری‌های نوین ارتباطی و موسیقی از جمله عرصه‌هایی است که سیاست‌گذاران باید برنامه روشنی برای آنها داشته باشند. ذکایی و شفیعی (۱۳۸۹) در «کالبدشکافی سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در حوزه سبک زندگی دختران» با تحلیل متون سیاست‌گذاری در حوزه زنان و دختران نشان می‌دهند که شاکله اصلی این سیاست‌گذاری‌ها برخاسته از ایدئولوژی نظام سیاسی و انقلابی بوده و با وجود تغییرات اجتماعی بسیار، همچنان بدون تغییر باقی‌مانده است. دو پژوهش اخیر نقاط عطفی در بررسی رابطه سیاست‌گذاری‌ها با سبک زندگی جوانان هستند.

لويس چارپ، یو و سوکامنیوث<sup>۱</sup> (۲۰۰۶) در «رویکردهای فعال مدنی برای مشارکت دادن جوانان در عدالت اجتماعی» به جمع‌آوری داده‌های ۱۱ سازمان مردم‌نهاد جوانان از طریق مصاحبه‌های عمیق پرداختند. آن‌ها دریافتند که شرکت‌کنندگان جوان باید به‌طور جدی درگیر تأملاتی انتقادی در مورد خود و جامعه خود شده، با همسالان خود در اقدام جمعی مثبت علیه بی‌عدالتی‌های اجتماعی متحد شوند و رهبران جامعه را درگیر راه‌حل‌های غیرمعمول و ابتکاری برای مشکلات مزمن در جامعه کنند.

آگویی‌لار سان خوان<sup>۲</sup> (۲۰۰۶) در «برعهده گرفتن مسئولیت عدالت اجتماعی جوانان دریاچه ووبگان و سازماندهی ضد نژادپرستی در توین‌سیتی» معتقد است جوانان باید در مرکزیت مفهوم‌پردازی پیرامون مسائلشان قرار داشته باشند. مشکلاتی که جوانان با آن

---

1. Lewis-Charp, Yu & Soukamneuth  
2. Aguilar-San Juan

روبرو هستند، به جای برخورد کوتاه مدتی که بر کمبودها، فرهنگ یا ویژگی‌های رفتاری فرد متمرکز باشد، نیازمند رویکرد اجتماعی و مبتنی بر تاریخ است. جوانان حاشیه‌نشین باید هم‌زمان با مهارت‌هایی که برای زنده ماندن، رشد و کار با دیگران نیاز دارند، در مورد تاریخ و فرهنگ جمعی خود نیز بیاموزند.

کلمن و بلومر<sup>۱</sup> در کتاب خود *اینترنت و شهروندی دموکراتیک: تئوری، کردار و سیاست* (۲۰۰۹) بر اهمیت اینترنت به عنوان شبکه‌ای از شبکه‌ها که دارای پیوندهای بسیار سازمانی و ایدئولوژیکی شبکه‌های مدنی و سیاسی آنلاین است تأکید کردند. ساختار توزیع‌شده (چند هاب یا چند مرکز) اینترنت به نحوی باعث می‌شود که فعالان معاصر در شبکه‌های بسیار سلسله‌مراتبی، به‌طور گسترده توزیع‌شده و به صورت انعطاف‌پذیر سازمان‌یابی کنند. پیامد این انعطاف‌پذیری فراجناحی، رشد مبارزات سیاسی کلان با موضوعاتی مانند «عدالت جهانی»، «محیط‌زیست» و «صلح» است که هماهنگی عمل گروه‌های اجتماعی و سیاسی تاکنون جدا شده را بر عهده دارد.

اسمدز، رایین و مک‌آرتور<sup>۲</sup> (۲۰۲۰) در «تحركات شبانه و عدالت در ساخت سوژه‌های متحرک در لندن و سیاست تفاوت در سیاست‌گذاری» به بررسی مسئله تفاوت در سیاست‌گذاری‌ها پرداختند. یافته‌های آنها نیاز به تحقیقات حمل‌ونقل را برای تحقق عدالت فراتر از توزیع و تحلیل دسترسی، به سمت کشف پتانسیل تفکر در مورد عدالت توزیعی و معرفتی برای به چالش کشیدن وضع موجود در سیاست حمل‌ونقل تأیید می‌کنند. برخی پژوهش‌های خارج از کشور توانسته‌اند میان درک جوانان از عدالت، در نظر گرفتن معیار تفاوت، استفاده از تجربیات جوانان و کنشگری اجتماعی آنها، استفاده از ظرفیت اینترنت برای کنشگری جوانان و نیز سیاست‌گذاری برای آنها روابطی بیابند. پژوهش حاضر به دنبال ایجاد تصویر روشنی از برساخت عدالت در فرهنگ روزمره

---

1. Coleman & Blumler  
2. Smeds, Robin & McArthur

جوانان که در فضای مجازی انعکاس یافته و یافتن راه‌حل‌های مبتنی بر آن و بر اساس عاملیت جوانان است که بتوانند در سیاست‌گذاری‌های جوانان نقش مؤثری داشته باشد.

### مبانی نظری

سطوح عدالت اجتماعی: عدالت توزیعی<sup>۱</sup>: نخستین مطالعات بر روی عدالت بر روی مفهوم عدالت توزیعی متمرکز بودند، اصطلاحی که نخستین بار توسط هومنز در سال ۱۹۶۰ به کار برده شد. «عدالت توزیعی اشاره به ادراک افراد از عدالت در توزیع درآمدها دارد.» (Beugre, 1998: 1) «این نوع از عدالت زمانی گسترش پیدا می‌کند که درآمدها (خروجی‌ها) با هنجارهای به کار رفته برای تخصیص، مانند برابری یا تساوی مطابقت داشته باشند» (Komodromos & Halkias, 2015: 21). عدالت توزیعی درک مردم از توزیع منابع و پاداش‌ها است. به گفته آدامز (۱۹۶۵) عدالت توزیعی در ارتباط با درک فرد از عدالت بر حسب مقایسه نسبت توزیع درآمد فرد و درآمدهای سایر اعضای سازمان است. (Cited in Muraina, 2016). دریافت‌کننده معیارهای متعددی همچون انصاف، برابری، یا قاعده نیاز را مورد توجه قرار می‌دهد (Vermont & Tornblom, 2007).

عدالت توزیعی تمام ابعاد وجودی و اجتماعی ما را در بر گرفته است که به‌طور کلی شامل جایگاه هر فرد در نظام اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. «مفهوم عدالت توزیعی همان‌قدر با بودن سروکار دارد که با داشتن، به همان پایه با تولید سروکار دارد که با مصرف، همان اندازه با هویت و منزلت اجتماعی سروکار دارد که با زمین، سرمایه، یا دارایی‌های شخصی» (والزر، ۲۴:۱۳۸۹). مواهب در جهان معناهای مشترک دارند، زیرا تصور و خلق آنها فرایندهایی اجتماعی‌اند (McLeod, Lawler & Schwalbe, 2014). تعریف راولز از عدالت نه تنها اجتماعی بلکه سیاسی نیز است. او معتقد به لزوم ایجاد ساختار اساسی از طریق دولت‌ها برای توزیع درست مواهب است. از نظر او عدالت بدین

---

1. distributive justice

معناست که چگونه باید نهادهای «ساختار اساسی»<sup>۱</sup> را به صورت طرح واحدی از نهادها تنظیم کرد تا نظام منصفانه، کارآمد و ثمربخشی از همکاری اجتماعی بتواند در طی زمان از نسلی به نسل بعد تداوم یابد؟ ساختار اساسی به گونه‌ای تنظیم می‌شود که وقتی همه از قواعد عموماً به رسمیت شناخته شده همکاری پیروی کنند و به دعاوی تعیین شده با قواعد احترام گذارند، توزیع‌های خاص حاصل شده مواهب عادلانه به شمار می‌رود و یا حداقل ناعادلانه به حساب نمی‌آید (راولز، ۱۳۸۳).

به‌طور کلی از نظر نظریه پردازان عدالت توزیعی، مواهب شامل اینهاست: (۱) امکانات مادی، خدماتی و رفاهی (۲) درآمد و (۳) قدرت. قدرت فردی شامل امکانات افراد برای سازماندهی و مدیریت زندگی خصوصی‌شان است. قدرت اجتماعی در بعد اول به میزان اقتدار رسمی بستگی دارد که نقش‌ها و موقعیت‌های شغلی برای افراد ایجاد می‌کنند و بعد دوم شامل اقتداری است که افراد در برنامه‌ریزی سیاست‌های اجتماعی دارند (یعقوبی، ۱۳۸۸).

عدالت رویه‌ای<sup>۲</sup>: «عدالت رویه‌ای در ارتباط با مبتنی بر انصاف بودن فرایندهایی است که به وسیله آن‌ها تصمیمات گرفته می‌شوند» (Kasemsup, 2016: 85). عدالت رویه‌ای یعنی بُعدی از عدالت که شامل درک افراد از فراگردهایی است که به موجب آنها پیامدها تخصیص می‌یابند. این بعد از عدالت بر طبق نظر هزارجریبی (۱۳۹۰) شامل دو بعد ساختاری و اجتماعی است؛ جنبه ساختاری به این می‌پردازد که تصمیمات چگونه باید گرفته شوند تا عادلانه باشند و در جنبه اجتماعی، کیفیت رفتار بین شخصی تصمیم گیرندگان با مردم (دریافت کنندگان) مورد توجه قرار می‌گیرد.

گرچه نظریه عدالت راولز بیشتر با عدالت توزیعی همخوانی دارد اما بر طبق نظر او عدالت رویه‌ای حتی مقدم بر عدالت توزیعی است. او بر زمینه‌مند بودن تعریف عدالت تأکید کرده و پیرامون این بحث می‌کند که ایده عدالت توزیعی نوعی نظم ساختاری را

---

1. basic structure  
2. procedural justice

مدنظر دارد که به صورت هرروزه به وسیله موقعیت‌های ساختاری مردم در یک جامعه مفروض همچون سن، جنسیت، موقعیت تحصیلی، موقعیت طبقه اجتماعی، موقعیت شغلی و درآمدی، متأثر می‌گردد (Lengfeld, 2007). بنابراین بر طبق اصل عدالت رویه‌ای، افراد با توجه به شرایط زمینه‌ای خود دارای درک خاصی در مورد توزیع مواهب هستند. این مفهوم به‌طور خاص در سازمان‌ها و بر اساس ارزیابی‌های افراد از عدالت با توجه به توزیع مسئولیت‌ها، جبران‌ها و پاداش‌ها یا هر قضاوت مدیریتی دیگری موردبررسی قرار گرفته است (Komodromos & Halkias, 2015). به گفته لونتال<sup>۱</sup> (۱۹۸۰) عدالت رویه‌ای در تعریف به معنای عدالت در رویه‌هایی است که توسط آنها تصمیم‌گیری در مورد توزیع درآمدها صورت می‌گیرد. زمانی که اشخاص احساس کنند در فرایندها دارای صدا هستند و یا اینکه فرایند شامل مشخصاتی همچون توافق و هماهنگی<sup>۲</sup>، دقت و درستی<sup>۳</sup>، اخلاقمندی<sup>۴</sup> و فقدان سوگیری<sup>۵</sup> باشد، احساس عدالت رویه‌ای افزایش خواهد یافت (Cited in Muraina, 2016).

منابعی برای تعریف عدالت وجود دارند که موجب تعارضات در تعریف عدالت می‌گردند؛ «حقوق بشر، قانون اساسی، کدهای حقوقی، کدهای مذهبی، اصول عدالت، هنجارهای اخلاقی، هنجارهای عرفی، نقش‌های اجتماعی، اسناد و متون حرفه‌ای مبتنی بر کنش متقابل، قواعد بازی، آیین‌نامه‌های سازمان، قراردادهای ضمني، تعهدات و مانند این» (Montada, 2007: 257). گرچه توزیع مادی و روحی مواهب (عدالت توزیعی) و درک ما از عادلانه بودن یا ناعادلانه بودن آنها بر اساس زمینه‌ها و شرایطمان (عدالت رویه‌ای) دارای اهمیت بسیاری است اما بدون توجه به روابط میان اشخاص جامعه و احساس ناشی از آن نسبت به خود و سایرین نمی‌توان از درک افراد از عدالت سخن گفت.

- 
1. Leventhal
  2. consistency
  3. accuracy
  4. ethicality
  5. lack of bias

عدالت مراوده‌ای<sup>۱</sup>: بایس و موگ<sup>۲</sup> (۱۹۸۶) و بایس (۱۹۸۷) مفهوم عدالت مراوده‌ای را مطرح کردند. بر طبق این مفهوم از آنجایی که تصمیم‌گیرندگان می‌دانند که ممکن است مسئول اتفاقات ناراحت‌کننده در سازمان دانسته شوند «بنابراین به تعبیه کردن تمهیداتی خواهند پرداخت که امیدوارند به آنها این اجازه را بدهد تا از هرگونه عمل متقابل فردی که احساس می‌کند ناعادلانه با او رفتار شده است در امان بمانند» (Folger & Cropanzano, 2001: 2). این نوع از عدالت اشاره به کیفیت تجارب بینافردی که یک فرد در معرض آن قرار می‌گیرد، چه در زمانی که هنوز تصمیم‌گیری اتخاذ نگردیده و چه در زمان بعد از آن دارد (Folger & Cropanzano, 1998).

عدالت مراوده‌ای به دو نوع عدالت بینافردی<sup>۳</sup> و اطلاعاتی<sup>۴</sup> تقسیم می‌شود؛ عدالت بینافردی اشاره به این دارد که مدیران تا چه اندازه با افراد سازمان با ادب، شأن و احترام برخورد می‌کنند. عدالت اطلاعاتی نیز به این اشاره دارد که اطلاعات کافی درباره چگونگی شکل‌گیری و دلایل این تصمیم‌گیری‌ها چگونه به وجود می‌آیند. به‌طور کلی «عدالت مراوده‌ای بر کیفیت رفتارهای بینافردی که یک فرد عضو سازمان در طول اجرای رویه‌های سازمانی دریافت می‌کند تمرکز دارد» (Komodromos & Halkias, 2015: 21).

در مجموع میزان احترام دریافتی افراد و نیز تسلطی که بر اطلاعات دارند، می‌توانند عدالت مراوده‌ای را ایجاد کنند. بدیهی است این شکل از عدالت تنها مربوط به سازمان‌ها نبوده و در هر موقعیتی که افراد با ساختارها مواجه هستند، می‌تواند موضوعیت داشته باشد. در نهایت مهم‌ترین بُعدی که می‌تواند درک افراد از عدالت را تبیین کند عدالت معرفتی است. این مفهوم که در ادامه بدان می‌پردازیم در پژوهش‌های داخلی و نیز بسیاری پژوهش‌های خارجی مغفول مانده است.

- 
1. interactional justice
  2. Bies & Moag
  3. interpersonal justice
  4. informational justice

عدالت معرفتی<sup>۱</sup>: میراندا فریکر (۲۰۰۶) و (۲۰۰۷) مفهوم عدالت معرفتی را مطرح کرد که شامل دو نوع است:

بی‌عدالتی تصدیقی<sup>۲</sup> زمانی اتفاق می‌افتد که تعصب باعث می‌شود شنونده اعتبار کمی به کلمات گوینده بدهد. بی‌عدالتی هرمنوتیکی<sup>۳</sup> در مرحله قبل اتفاق می‌افتد، یعنی شکاف در منابع تفسیر جمعی باعث می‌شود هنگامی که فرد می‌خواهد به تجربه جمعی خویش معنا ببخشد، به صورت ناعادلانه متضرر گردد (Fricker, 2007:1).

بی‌عدالتی تصدیقی زمانی اتفاق می‌افتد که جامعه گروهی را به دلیل ویژگی‌هایش همچون جنسیت، نژاد و مانند این، در مناسبات رسمی وارد نساخته و یا مانع ورود آنها به این مناسبات گردد. بی‌عدالتی هرمنوتیکی شدیدتر و پنهان‌تر بوده و از نظر زمانی مقدم‌تر است. زمانی که گروهی به این دلیل که در گفتمان رسمی قرار ندارد، نتواند در فرایند معنا سازی هرروزه در جامعه مشارکت داشته باشد دچار بی‌عدالتی هرمنوتیکی شده است. زمانی که جوانان به دلیل نبود تشکلهای مربوط به خود از تصمیم‌گیری‌های کلان منع شوند دچار بی‌عدالتی معرفتی تصدیقی شده‌اند اما پیش‌تر از آن و «قبل از فعالیت ارتباطی»، زمانی که به دلیل دیگری سازی از آنها واژگان و معانی متعلق به آنها، غیررسمی و فاقد ارزش دانسته شود دچار بی‌عدالتی معرفتی هرمنوتیکی گشته‌اند.

به گفته کودی (۲۰۱۷) فریکر مفهوم «حاشیه‌نشینی هرمنوتیکی»<sup>۴</sup> را بدین منظور ابداع نمود که شامل داشتن بخش قابل توجهی از تجربه‌های اجتماعی پنهان از درک جمعی و تعلق به گروهی است که دسترسی به مشارکت برابر در تولید معانی اجتماعی ندارند (Coady, 2017). واقعیت این است که برخی از گروه‌های اجتماعی قدرت بیشتری در تولید معانی دارند درحالی‌که شرط عدالت این است که همه باید مشارکت یکسانی در

- 
1. epistemic justice
  2. testimonial injustice
  3. hermeneutical injustice
  4. hermeneutic marginalization



تولید معانی اجتماعی داشته باشند. عدالت معرفتی نوعی عدالت در توزیع است که معرفت افراد را در برمی‌گیرد و بر طبق آن باید «برابری هرمنوتیکی» وجود داشته باشد.

بوردیو (۱۹۹۱)، و بوردیو و پاسرون (۱۹۹۰) نیز در نظریه بازتولید فرهنگی<sup>۱</sup> بر معنای موردنظر فریکر از عدالت معرفتی و خصوصاً عدالت معرفتی هرمنوتیکی تأکید می‌کنند. یعنی زمانی که گروهی از افراد به دلیل اینکه زبانشان در زمره زبان معیار واقع نشده و به عبارتی در داخل گفتمان حاکم قرار ندارند، «دیگری» تلقی می‌گردند. از نظر بوردیو از آنجایی که معنای تجویز شده از یک تفسیر مشروع حاصل می‌شود، بنابراین همواره نوعی تحمیل و خشونت نمادین وجود دارد. اگر یک واژه آغشته به معنای اقتدار آمیز و تجویز شده باشد، می‌تواند تعاریف مشروع خود را تحمیل کند و هرگونه صورت غیر اصیل را بر نخواهد تابد، یک صورت به عنوان صورت مسلط خواهد بود و بقیه سرکوب می‌شوند (Grenfell & James, 1998). در فضای مجازی به عنوان میدان موردبررسی و ادامه دنیای واقعی، عدالت معرفتی در نتیجه معیار یا غیرمعیار بودن خرده‌فرهنگ یا به بیان دقیق‌تر خرده‌فرهنگ‌های جوانان به وجود خواهد آمد.

به‌طور کلی در عدالت توزیعی بحث بر سر این است که افراد جامعه تا چه اندازه از مواهب مادی مربوط به معیشت و رفاه و حتی بالاتر از آن از منزلت و جایگاه و قدرت برخوردارند. عدالت رویه‌ای درک ذهنی افراد از فراگردهای توزیع مواهب است و از آنجایی که ذهنی است بنابراین ممکن است لزوماً با عدالت توزیعی همخوانی و همسویی نداشته باشد. در پژوهش‌های قبلی عدالت مراوده‌ای با دو بخش عدالت بینافردی و اطلاعاتی تنها در سازمان‌ها موردبررسی قرار گرفته بودند. از آنجایی که پژوهش حاضر به دنبال شناخت برساخت مفهوم عدالت در تمام ابعاد است این مفهوم با دو بعد آن نیز موردبررسی قرار گرفته است. در عدالت بینافردی میزان شأن و حرمت افراد در گروه (خواه سازمان و یا جامعه) مدنظر است. عدالت مراوده‌ای زمانی کامل می‌شود که افراد

گروه احساس کنند حامل اطلاعات کافی در مورد جریان‌ها و فرایندها هستند و نظراتشان در تصمیم‌گیری‌ها دارای اهمیت است.

در نهایت بدون توجه به عدالت معرفتی نمی‌توان تعریف درست و دقیقی از عدالت ارائه داد. عدالت معرفتی در درجه اول با عدالت هرمنوتیکی شناخته می‌شود که آن را می‌توان نبود معانی و واژگان فرد در گفتمان مسلط تعریف کرد؛ تا چه اندازه گروه‌های مختلف توانسته‌اند زبان و اصول نظم‌دهنده به مناسباتشان را در گفتمان رسمی جامعه وارد سازند. عدالت هرمنوتیکی از نظر منطقی مقدم‌تر بوده و به عدالت تصدیقی منجر می‌شود. از آنجایی که ساختار تعصب‌آمیز باعث می‌شود گروه یا گروه‌هایی حضور بیشتری در محافل رسمی داشته باشند بنابراین صدای آنها نیز بیشتر به گوش سایرین رسیده و به موازات این ساختار سبب می‌شود که برخی گروه‌ها دارای اعتبار کمتری بوده و کمتر دیده و شنیده شوند.

در جامعه ایرانی مهم‌ترین عرصه تجلی عدالت هرمنوتیکی فضای عمومی جامعه و به‌طور خاص فضای مجازی است و تجلی عدالت تصدیقی را نیز می‌توان در نهایی‌ترین صورت گفتمان رسمی یعنی سیاست‌گذاری‌ها مشاهده کرد. مقایسه این دو ساحت می‌تواند چشم‌اندازهای روشنی در زمینه عدالت معرفتی و سایر ابعاد عدالت ایجاد کند. در نهایت با مرتبط ساختن درک جوانان از تمامی سطوح عدالت در دو قلمروی ذکرشده حوزه عمومی و سیاست‌گذاری، به دنبال رفع خلأهای موجود هستیم.

### روش پژوهش

روش اصلی در پژوهش حاضر مردم‌نگاری مجازی است. رویکردی برای مطالعه زندگی روزمره مردم در فضای مجازی همان‌طور که توسط گروه‌های مردم‌نگاری می‌شود (Boellstorff, Nardi, Pearce & Taylor, 2012). «مردم‌نگار مجازی با غوطه‌ور شدن

در یک محیط مجازی، به مشاهده و تعامل از طریق استفاده از رسانه های مناسب با افرادی که از آن سایت استفاده می کنند می پردازد» (Given, 2008: 921).

میدان مطالعه شامل کلیه کاربران جوانی است که در شبکه های اجتماعی عضویت دارند و نمونه گیری از میان همه صفحات افراد جوانی صورت گرفت که در ایران، در شبکه های اجتماعی فیس بوک، توئیتر، اینستاگرام و یوتیوب به نوعی به خود ابرازی<sup>۱</sup> و یا گفتگو پیرامون عدالت پرداخته بودند. طی مدت بیش از دو سال، به صورت متناوب ساعتی برای بررسی صفحات اختصاص داده می شد: «داده هایی که از طریق ضبط و ثبت وقایع و تعاملات اجتماع آنلاین ایجاد می شوند» (Kozinets, 2010: 19). هنگام نمونه گیری، صفحات افراد بین ۱۸ تا ۳۵ سال که بر اساس قرائن موجود در صفحه شان از گروه های مختلف جنسیتی، قومی و طبقاتی بودند انتخاب می شدند.

همچنین از آنجایی که بحث پیرامون عدالت به دلیل ذهنی بودن و نیز درگیر شدن در موضوعات سیاسی می تواند از موضوعات حساسیت برانگیز باشد، مشاهده غیر مشارکتی می توانست به خوبی داده های مورد نظر را فراهم آورد که با مصاحبه عمیق و روش هایی از این دست قابل دسترسی نبودند. داده های به دست آمده تحلیل مضمونی شدند. «مضمون الگویی است که در داده ها یافت می شود و حداقل به توصیف و سازماندهی مشاهدات و حداقل به تفسیر جنبه هایی از پدیده می پردازد» (Boyatzis, 1998: 4). «مضمون ویژگی تکراری و متمایزی در متن است که به نظر پژوهشگر، نشان دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با سؤالات تحقیق است» (King & Horrocs, 2010: 150). در مرحله بعد مضامین به دست آمده در تحلیل متون سیاست گذاری مورد استفاده قرار گرفتند تا دریابیم که مضامین به دست آمده از متون مجازی و سیاست گذاری ها تا چه میزان همگرایی دارند. همان گونه که فلیک (۱۳۸۷) از لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) نقل می کند در پژوهش کیفی بجای

---

1. self expression: در پژوهش حاضر اشاره به هرگونه اظهار نظر در قالب تصویر و یا نوشته پیرامون موضوع عدالت دارد که شامل مطالبی پیرامون خود فرد یا افراد و موضوعات است.

روایی و پایایی باید از مفاهیم معادلی همچون باورپذیری<sup>۱</sup> استفاده شود که در پژوهش حاضر شامل روش‌هایی همچون حضور طولانی مدت در میدان و مشاهده مداوم است.

### یافته‌های پژوهش

**بخش اول: یافته‌های مجازی:** مضمون‌های اصلی شامل عدالت توزیعی، رویه‌ای، اطلاعاتی، بینافردی و معرفتی از نظریات پیشین بدست آمده بودند اما خرده مضمون‌های مربوط به هر یک به صورت استقرائی از بررسی داده‌های فضای مجازی حاصل شدند که در ادامه به آنها می‌پردازیم.

(۱) **عدالت توزیعی:** شاهد «اهمیت بیش از پیش عدالت توزیعی» و حتی «تقلیل یافتن تعریف عدالت به عدالت توزیعی مادی» یعنی تقسیم درست تغذیه، تحصیل، شغل، بهداشت و مانند این در فضای مجازی هستیم. این تقلیل‌گرایی به دلیل مشکلات اجتماعی و اقتصادی موجود، «تأثیرپذیری از گفتمان‌های تقلیل‌گرایانه سیاستمداران، گفتمان‌های جهانی و حقوق بشری» که بر اصول اولیه و جهانی عدالت تأکید دارند و نیز «خاصیت تصویری و آیکونیک<sup>۲</sup> فضا» است. به عبارتی در اثر تحریم‌های خارجی و افزایش فساد داخلی، مواهب و خصوصاً مواهب مادی کمتر شده‌اند و تقسیم‌بندی درست آنها اهمیت بیشتری یافته است. خاصیت ذره‌بینی، داستان‌سازی و نیز مقایسه در فضای مجازی (مقایسه وضعیت معیشتی با گذشته، سایر کشورها و نیز مقایسه با وضعیت رفاه مسئولین) سبب شده احساس بی‌عدالتی توزیعی تشدید شود. مواخذه قدرتمندان و مسئولین که خود را در مفاهیمی همچون رانت‌خواری، هشتگ «فرزندت کجاست؟»، مفهوم آقازادگی، بحث سهمیه‌ها و مانند این نشان می‌دهد، به دلیل خاصیت تصویری فضای مجازی رخ داده است. علاوه بر این در مواردی بی‌عدالتی بیشتر احساس خواهد شد که قابلیت تبدیل شدن به تصویری آیکونیک را داشته باشد که

---

1. credibility

2. Iconic:

با الهام از مفهوم آیکون پیرس، بر همانندی کامل میان دال و مدلول اشاره دارد

خود را به صورت مقایسه ثروتمندان و قدرتمندان با کم برخوردارترین افراد جامعه (دست فروش، کارتن خواب، سوخت بر، کولبر و مانند این) نشان می دهد.

از طرفی کاربران به «نقد مرکزگرایی موجود در سیاست گذاری ها» می پردازند زیرا سبب افزایش احساس بی عدالتی توزیعی گردیده است. افراد و خصوصاً ساکنان مناطق محروم تر در کشور، در مورد خودشان و نیز گروه های دیگر به این نتیجه رسیده اند که با وجود برخورداری از منابع بسیار، سهمی در موهبت های توزیع شده ندارند. آنچه که در اینجا مطالبه می گردد را می توان عدالت توزیعی بر اساس انصاف دانست. البته انصاف در اینجا به معنای استحقاق بیشتر به دلیل عاملیت فرد نیست، بلکه مثلاً به دلیل برخورداری بیشتر از مواهب طبیعی است و یا مثلاً به دلیل ارجاع به یک گذشته اساطیری که در آن افراد وضعیت خوبی داشته اند. عدالت رویه ای نیز در اینجا محقق نگردیده چرا که افراد معتقدند شیوه تقسیم بندی مواهب و فراگردهای آن صحیح نبوده و بنابراین احساس نارضایتی می کنند. کاربران معتقدند که منابع طبیعی منطقه ای و ملی متعلق به افراد جامعه هستند و توزیع منافع حاصل از آنها به صورت یکسان باید صورت بگیرد.

۲) عدالت رویه ای: «اهمیت بیشتر عدالت رویه ای نسبت به عدالت معرفتی» قابل توجه است. مسئله اصلی چگونگی تعریف و خصوصاً توزیع مجدد مواهب است و بر سر این بحث نمی شود که چه کسانی باید بتوانند به این توزیع مجدد بپردازند و یا بر طبق چه اصولی این توزیع مجدد صورت بگیرد. معمولاً این «کسان» به افراد و قهرمانان در گروه های مختلف تقلیل می یابند که با یکدیگر در تضاد هستند. به ندرت بر سر این بحث می شود که چرا گروه های در حاشیه ای همچون جوانان، کارگران و مانند این توان گفتگو در مورد مواهب و تغییر در قوانین را ندارند. به عبارتی عدالت معرفتی هرمنوتیکی که می تواند زیربنای سایر اشکال عدالت باشد معمولاً در داده ها مغفول است.

همچنین «عدالت رویه ای معمولاً معیار و میزانی ندارد» و این مسئله از بدون معیار بودن عدالت توزیعی نیز نشأت می گیرد و حتی معمولاً معیارهای گفتمان رسمی بر آن حاکم اند. به عبارتی مشخص نیست که از نظر خود کاربران، اصولاً تعریف موهبت

چيست؟ افراد در چه صورت احساس عدالت خواهند کرد؟ در صورتی که تا چه میزان از مواهب بهره‌مند گردیده باشند شرایط را عادلانه ارزیابی می‌کنند؟ حق در موارد بسیاری با آرزو یکسان دانسته می‌شود و مشخص نیست که مرز برآورده شدن دقیقاً کجاست.

**۳) عدالت اطلاعاتی:** بی‌عدالتی اطلاعاتی توسط شبکه‌های مجازی به چالش کشیده می‌شود. «جوانان معتقدند باید در جریان اتفاقات ملی و تصمیم‌گیری راجع به آنها باشند». از آنجایی که رسانه‌های رسمی نمی‌توانند به درستی چنین نقشی را انجام دهند برای کسب اطلاعات به شبکه‌های اجتماعی روی آورده که در اینجا نیز عمدتاً اخبار منفی تجمیع می‌گردند. یکی از مهم‌ترین بخش‌ها که بی‌عدالتی اطلاعاتی در آن احساس می‌شود، غرور ملی است. افراد به گمانه‌زنی و حتی شایعه‌پراکنی دست می‌زنند زیرا در مورد مسائل مهم اطلاعات دقیقی ندارند. جوانان در خصوص موضوعات داخلی اقتصادی، فرهنگی، قضایی و مانند این، قراردادهای بین‌المللی تجاری و سیاسی و کنشگری کشور در عرصه منطقه‌ای و جهانی در زمینه‌های گوناگون، بحث‌هایی صورت می‌دهند و مطالباتی دارند.

با وجود این عدالت اطلاعاتی تنها شامل شفاف‌سازی و توضیح خواستن در مورد مسائل ملی نبوده بلکه شامل «اراده به عاملیت از جانب کاربران» نیز است. کاربران از طریق فضای مجازی به گفتگو با قدرت می‌پردازند و امیدوارند بتوانند در تصمیم‌گیری‌های مهم ملی و بین‌المللی سهمی داشته باشند. بی‌عدالتی اطلاعاتی به خشم منجر می‌شود زیرا نبود اطلاعات دقیق و نیز قدرت تصمیم‌گیری در این فضا و ناتوانی فضای مجازی در تحقق خواسته‌های جوانان و پر کردن خلأ تشکل‌های مدنی به دلیل محدودیت‌هایش، سبب انفعال و سپس خشم می‌گردد.

**۴) عدالت بینافردی:** به عقیده کاربران گروه‌هایی از افراد بر اساس جایگاه‌هایی که بدون دلیل منطقی اشغال کرده‌اند برخوردار از مواهب و شأن اجتماعی بالاتری هستند که مستحق برخورداری از آنها نیستند (به‌طور مثال دارای تخصص و تحصیلات مرتبط نبوده و مانند این). سهمیه‌ها، رانت، آقازادگی و مانند این از انواع مصادیق مخدوش‌کننده عدالت توزیعی هستند که با احساس قدرت نیز در ارتباط هستند. کاربران نه‌فقط به دلیل

«برخورداری عده‌ای از مواهب بیشتر»، بلکه به این دلیل که تصور می‌کنند آنها توانسته‌اند به شأن و «جایگاه دست‌نیافتی برای سایرین» دست یابند احساس بی‌قدرتی مضاعف می‌کنند. فاصله قدرت بالا سبب «احساس رنجش در طیف گسترده‌ای از مسائل» شده است: از برخورد ناشایست با دختر جوانی که با پوشش مردانه در ورزشگاه حضور یافته، دست‌فروشی که با برخورد بد مأموران شهرداری مواجه گردیده و حتی با او خشونت فیزیکی و کلامی ورزیده‌اند و در سطح کلان‌تر مواردی که فرد احساس می‌کند نه تنها صدای او به گوش مسئولان کشور نمی‌رسد بلکه برخی از آن‌ها تعمداً به صدای او بی‌توجهی می‌کنند. مورد اخیر خصوصاً در جریان سقوط هواپیمای اوکراینی و یا سخنان نماینده رباط کریم و احساس تحقیر و خشم پس از سخنان او به شدت آشکار بود. علاوه بر این کاربران جوان به مسائل جاری که نمایانگر فاصله قدرت بالا هستند همچون حقوق زنان، طبقات پایین، اقلیت‌های قومی و... نیز به صورت مداوم واکنش نشان می‌دهند، گرچه در پی برخی اتفاقات برانگیزاننده واکنش‌ها شدت بیشتری می‌یابند.

۵) عدالت معرفتی: میان احکام رسمی و نظرات مردم تضادهای بسیار زیادی وجود دارد که به دلیل «تفاوت در گفتمان‌ها و معنا سازی‌های متفاوت و فضای دوقطبی» است که خود را در تفاوت برداشت‌های کاربران و سیاست‌گذاران در سیاست‌های فرهنگی، سیاست خارجی، معاهدات جهانی، قوانین مربوط به جنبش‌های مدنی و مانند این نشان می‌دهد. توزیع مواهب مادی و معنوی خصوصاً خود را در توزیع منابع اقتصادی و احکام قضایی نشان می‌دهند. از یک‌طرف احکام قضایی که صورت می‌گیرند با تعاریف مردم کاملاً متفاوت هستند. به‌طور مثال هرگونه فعالیت صنفی یا اجتماعی با عناوین و احکام از پیش موجود سنجیده شده و جرم تلقی می‌گردند. از طرفی عنوان‌هایی که به عدالت توزیعی مربوط می‌شوند نیز مورد اجماع قرار نمی‌گیرند. مثلاً یارانه یا وام‌های پرداختی با تورم موجود محاسبه نمی‌شوند و این در حالی است که جوانان در تعریف خود از عدالت توزیعی شرایط اقتصادی کشور را هم در نظر می‌گیرند. تعریف از آزادی نیز در این حوزه قرار می‌گیرد و تعریفی که گروه‌های مختلف صورت می‌دهند با یکدیگر و با حاکمیت

متفاوت است. «امر تفاوت» در فضای مجازی ایرانی مسئله آمیز شده است. کاربران گاه از وضعیت نامساعد خود در زمینه‌های گوناگون می‌گویند و گاه صدای کسانی می‌شوند که در فضای رسمی جامعه امکان معنا سازی (عدالت معرفتی هرمنوتیک) و یا تصمیم‌سازی (عدالت معرفتی تصدیقی) نداشته و دچار طرد شدید هستند.

نیروهای استراتژی تلاش می‌کنند تا با قرار دادن جوانان در جایگاه‌های از پیش تعیین شده (مستضعف و مانند این) و «دیگری‌سازی» گروه‌های مختلف، تعریف عدالت را مصادره کنند. از طرفی نیز جوانان تلاش می‌کنند تا با تأکید بر تعاریف و عاملیت خود در برابر این جریان «مقاومت» کنند. از آنجایی که کانال‌های لازم اجتماعی و سیاسی همچون تشکل‌ها و احزاب برای مداخله نیروهای تاکتیک (جوانان) در تعریف عدالت و کنش عدالت‌ورزانه وجود ندارد، تمامی انرژی این گروه در فضای مجازی تخلیه گردیده و پیامدهای آسیب‌زایی همچون کارناوالی سازی فضا، گسترش نفرت و احساس انتقام و شطح‌گویی را به دنبال دارد.

جدول ۱- چگونگی برساخت سطوح عدالت در فضای مجازی

مضمونها	خرده مضمونها	مصادیق	جملات نمونه یا نشانه شناسی تصاویر
عدالت توزیعی	پایین آمدن استانداردهای معیشتی	سخن گفتن یا نشان دادن مواردی که استانداردهای آموزش، تغذیه، بهداشت و مانند این به حداقل رسیده است.	"افزایش ۷۰ درصدی قیمت لبنیات، در واقع حذف یک وعده غذایی خانوار" "تصویر دانش‌آموزانی که در کپرها درس می‌خوانند"، "کودکی که تاکنون موز ندیده و به تلخی آن را با پوست می‌خورد"
برساخت شدن سطوح عدالت در فضا			



<p>تأکید بر اینکه به زودی اشتغال گسترده ایجاد می شود یا به دنبال کنترل قیمت کالاهای اولیه هستند و یا یارانه ها را افزایش می دهند و مانند این</p>	<p>تأکید فرد سیاستمدار بر رفع تمام مشکلات اقتصادی به یکباره</p>	<p>تأثیرات گفتمان سیاستمداران</p>		
<p>مثلاً در زیر تصویر فردی که در زباله در حال پیدا کردن غذا و یا موادی برای بازیافت است نوشته می شود "از ماست که برماست"</p>	<p>در نظر گرفتن مواهب اولیه ای که مورد توافق اکثر فرهنگ ها بوده و محرومیت از آنها به دور از شأن انسان است.</p>	<p>تأثیرات گفتمان حقوق بشر</p>		
<p>مقایسه تصویر وضعیت موجود با گذشته با سایر کشورها و یا مقایسه فیش حقوق مسئولین یا زندگی لاکچری برخی از آنها و یا آفازده ها با وضعیت مردم که در هشتگ فرزندان کجاست به خوبی نمایان گشت. تصویری که هم زمان سخنرانی یک از مقامات و در گوشه تصویر خستگی و از حال رفتگی کارگان را نشان می دهد.</p>	<p>خاصیت تصویری فضا سبب مقایسه دو فرد، موقعیت، گذشته و حال، خود با دیگری و مانند این شده است</p>	<p>خاصیت تصویری فضا</p>		
<p>تصویر آب معدنی های اهدایی به مردم خوزستان، هشتگ زدن برای مناطق پرآبی که سالهاست آب آشامیدنی ندارند، هشتگ برای زلزله زدگان مناطق محروم همچون سرپل ذهاب، تصویر مدارس کپری در سیستان و بلوچستان</p>	<p>نمایش صحنه هایی از محرومیت مناطقی از کشور</p>	<p>مرکزگرایی در توسعه</p>		

<p>تصاویر و نوشتارهایی که در آنها مشکلات معیشتی و یا مواهب معیشتی بر اساس تعریف سیاستمدار تعریف می‌شوند. مثلاً خارج از خط فقر بودن در نظر گرفته می‌شود اما به تعریف خط فقر هیچ‌گونه انتقادی وارد نیست</p>	<p>قهرمانان گروه‌ها به تعریف موهبت می‌پردازند و به عبارتی تعریف از موهبت و عدالت کاملاً نخبه‌گرایانه است و تعریف مورد اجماع مردم مورد بررسی قرار نمی‌گیرد</p>	<p>شخص محوری به صورت ایجابی</p>	<p>عدالت رویه‌ای</p>	
<p>نمایش زندگی قدرتمندان، آقازاده‌ها و اشرافیت آنها</p>	<p>مقایسه با وضعیت قدرتمندان در تعریف موهبت صورت می‌گیرد. هر آنچه فرد قدرتمند دارد موهبت محسوب می‌گردد.</p>	<p>شخص محوری به صورت سلبی</p>		
<p>"مشاور املاک، فروش فقط به اتباع خارجی، معامله آسان و مطمئن، حراج و واگذاری انواع دریا و دریاچه، جزیره، کوه، معدن و ..."</p>	<p>مطالبه شفافیت در مورد اتفاقات ملی</p>	<p>کنشگری در مورد اتفاقات ملی</p>	<p>عدالت اطلاعاتی</p>	
<p>هشتک‌هایی همچون "کیش فروشی نیست"، "دریای خزر را نفروشید"</p>	<p>احساس بی‌احترامی به دلیل تبعیض</p>	<p>احساس بی‌احترامی به دلیل تبعیض</p>	<p>عدالت بینافردی</p>	
<p>"سرمایه‌های کشور من یا صرف اختلاس می‌شه یا صرف تحصیل و خوش‌گذرانی آقازاده‌ها در خارج از کشور اما ما فرسنگ‌ها باید راه بریم تا آب شرب بیاریم"</p>	<p>احساس بی‌احترامی به دلیل تبعیض</p>	<p>احساس بی‌احترامی به دلیل تبعیض</p>	<p>عدالت بینافردی</p>	
<p>جملات متعددی که با این عبارت شروع می‌شوند: "حقمون این نیست که..."</p>	<p>احساس بی‌احترامی به دلیل تبعیض</p>	<p>احساس بی‌احترامی به دلیل تبعیض</p>	<p>عدالت بینافردی</p>	
<p>زیر سؤال بردن خط فقر و</p>	<p>یکی نبودن تعریف</p>	<p>تباين میان احکام</p>	<p>عدالت معرفتی</p>	

<p>نرخ تورم و میزان تسهیلاتی همچون وام ازدواج به علت عدم مطابقت با واقعیت، زیر سؤال بردن احکام قضایی به دلیل یکی نبودن خوانش جوانان با مسئولین و یا مناسب نبودن برخی احکام با شرایط امروز جامعه. به طور مثال "اگر مجازات سارق معمولی قطع انگشتان دست و یا دست هاست پس حق اختلاس گر چیست؟"</p>	<p>جوانان و حاکمان در امور اقتصادی، قضایی و مانند این</p>	<p>رسمی و نظرات مردم</p>		
<p>"آن قدر فریاد می‌زنم تا گوش دنیا کر بشه، آن قدر می‌گم که شاید چشم خدا هم تر بشه"، "چرا خیلی از چیزها رو نبایس ما بگیم؟ چرا خیلی چیزها رو ببینیم و ساکت بمونیم؟ این چراها خیلی تو دلمون مونده"</p>	<p>در برخی اتفاقات ملی مانند خطاهای سیاستمداران (سوانحی که سیاستمداران به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در آنها نقش دارند)، ناتوانی آنها در مدیریت بحران (به طور مثال برگزاری یا تعویق کنکور سراسری در دوران کرونا) و یا مشکلات عمومی کشور نهادی برای رساندن صدا به گوش مسئولین وجود ندارد</p>	<p>قطبی شدن جامعه و بی صدایی</p>		
<p>"من کودک بلوچستانم، سهمی از زندگی به من تعلق نمی‌گیرد. یا اصلاً نمی‌توانم به مدرسه بروم یا به دلیل فقر مجبور به ترک تحصیل می‌شوم"</p>	<p>نشان دادن وضعیت نابسامان معیشتی مردم مناطق محروم یا زلزله‌زدگان و مانند آن در تصاویر</p>	<p>مسئله تفاوت: صدا شدن برای محرومان</p>		

#### عدالت رویه‌ای

ترجیح عدالت رویه‌ای بر عدالت معرفتی،  
نداشتن معیار مشخص در عدالت رویه‌ای و  
اهمیت تعاریف گفتمان رسمی

#### عدالت توزیعی

تقلیل یافتن سایر انواع عدالت به عدالت  
توزیعی، پایین آمدن استانداردها، نقد مرکزگرایی  
سیاست‌گذاری‌ها

#### انعکاس انواع عدالت در فضای مجازی

#### عدالت بین‌فردی

دستیابی برخی افراد به موهبت‌ها علیرغم نداشتن  
شایستگی، دست نیافتنی بودن موهبت‌ها برای  
سایرین، کاهش احساس کرامت در سطوح مختلف

#### عدالت اطلاعاتی

توضیح خواستن در مورد اتفاقات ملی و  
اراده به عاملیت در مورد آنها

#### عدالت معرفتی

تباين میان نظرات به دلیل وجود معانی مختلف سیاست‌گذاران و  
جوانان، مسئله آمیز شدن امر تفاوت، مقاومت در برابر تثبیت  
معانی موجود در سیاست‌گذاری‌ها

نمودار ۱- چگونگی انعکاس انواع سطوح عدالت در فضای مجازی

### بخش دوم؛ بررسی اسناد سیاست گذاری

در ادامه مضامین به دست آمده از اسناد سیاست گذاری مربوطه شامل برنامه های توسعه، اسناد وزارت ورزش و جوانان و نیز اسناد شورای عالی انقلاب فرهنگی خواهند آمد.

#### اسناد توسعه شش گانه

- **تأکید عمده بر عدالت توزیعی در مواهب اولیه:** در برنامه اول توسعه تسهیلات مالی برای مشاغل بخش های محروم، بازسازی و نوسازی ظرفیت های تولیدی و زیربنایی مناطق آسیب دیده از جنگ تحمیلی، نظام تأمین اجتماعی و سهمیه بندی کالاهای اساسی معطوف به افراد کم درآمد در نظر گرفته شد. گرچه در برنامه دوم توسعه «سازوکارهای پیچیده تر» بیمه ای، مالیاتی و مانند این دیده می شود اما توجه به اشتغال تا حدی مستقیم تر شده که شامل ارائه تسهیلات بانکی به بخش تعاونی و اجرای طرح های خوداشتغالی است. همچنین می توان به خدمات کالایی همچون سیاست پرداخت سوبسید برای دارو و شیر خشک و کالاهای اساسی و تأمین کمک های مستقیم در موارد لازم اشاره کرد. در برنامه سوم توسعه نیز سیاست های پرداخت یارانه کالاهای اساسی و تهیه سبد غذایی برای اقشار محروم وجود دارند. در برنامه چهارم توسعه تعریف کالایی از مواهب همچون تأمین وعده غذایی دانش آموزان و همچنین کمک غذایی برای اقشار نیازمند مورد توجه قرار گرفت.

- **مشارکت محدود مردم:** مشارکت مردم در برنامه اول بیشتر شامل طرح های عمرانی و نیز واگذاری بخش های اقتصادی دولت به بخش خصوصی و جلب مشارکت مردم در ایجاد و اداره مؤسسات آموزشی مؤسسات آموزشی و درمانی بود. در برنامه دوم توسعه گرچه به ایجاد زمینه های لازم برای مشارکت فعال جوانان در امور فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و تقویت روحیه تعاون و مسئولیت پذیری اشاره شده اما

عملیاتی سازی نگردیده و به نهادهای لازم برای تحقق چنین هدفی و سازوکارهای لازم برای استقرار چنین نهادهایی توجه نشده است.

در برنامه سوم توسعه مشارکت مردمی شامل استفاده مؤثر از مؤسسات خیریه و امکانات مردمی و وقف و همچنین شوراهای اسلامی شهر و روستا و مراکز دینی و مذهبی است. سازمان ملی جوانان موظف شد برنامه جامع ملی سازماندهی امور جوانان کشور در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، شغلی، علمی، تفریحی و تحصیلی را تهیه و برخی از فعالیتهای اجرایی را به سازمان‌های غیردولتی جوانان واگذار نماید. با وجود این، این سازمان‌ها در حوزه‌های تصمیم‌گیری (عدالت اطلاعاتی) و نیز ورود جوانان به تشکلهای سیاسی برای شکل دادن به سیاست‌گذاری‌ها (عدالت معرفتی) نبوده و همچنان خلأ این دو نوع از عدالت دیده می‌شود.

- **تمایز در توزیع مواهب:** این تمایز گذاری‌ها از برنامه دوم توسعه به صورت کمک مستقیم به اقشار کم‌درآمد و آسیب‌دیده اجتماعی همچون زندانیان و تأمین مسکن، بیمه و شغل خانواده‌های شاهد و ایثارگر و نیز مناطق جنگ‌زده صورت گرفته است. در برنامه سوم توسعه علاوه بر در اولویت بودن ایثارگران در تمامی برنامه‌های اشتغال‌زایی، تسهیلات مالی برای مسکن و اولویت واگذاری فضاهاى ورزشی، فرهنگی، هنری اختصاص یافت.

در برنامه چهارم شهریه دانشجویان ایثارگر و فرزندان آنها، دانشجویان تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی تأمین شده و از طرفی تسهیلات اعتباری به صورت وام بلندمدت قرض‌الحسنه در اختیار سایر دانشجویان قرار گرفت. «تبعیض مثبت شدید و چندجانبه» در قبال ایثارگران شامل توانمندسازی و بهبود وضعیت اشتغال، مسکن ارزان‌قیمت، ارتقای سطح اجتماعی، درمانی، معیشتی و بهبود وضعیت آموزشی و فرهنگی آنان بود.

در برنامه پنجم توسعه تمایز در توزیع با اولویت گروه هدف ایثارگران شامل ادامه معافیت از شهریه تحصیلی، پرداخت کامل هزینه درمانی، زمین و مسکن و بورس

تحصیلی داخل و خارج از کشور بود. از طرف دیگر تلاش شد تا با وام های بلندمدت صندوق رفاه دانشجویی همچون برنامه قبل «تبادل نسبی» در این زمینه ایجاد گردد. در برنامه ششم توسعه تمایزگذاری با تمرکز بر گروه هدف ایثارگران با شدت در بخش های مختلف همچون آموزش، اشتغال، مسکن و کسری خدمت دنبال شد. با وجود این به منظور «متعادل سازی تمایز گذاری ها» در این برنامه تأمین کامل شهریه دانشجویان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی و سازمان بهزیستی، تداوم و تقویت کمک به صندوق رفاه دانشجویان و تأمین اعتبار مورد نیاز یارانه غذایی برای کمک به دانشجویان کم بضاعت مالی پیش بینی شد.

- **تمرکززدایی:** از برنامه دوم توسعه تمرکززدایی در توزیع مواهب دنبال شد و بر تقسیم بهینه منابع و امکانات عمومی، افزایش نقش استان ها در اجرای برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تأکید شد. همچنین طرح های عمرانی، اشتغال زایی، و احداث فضاهای چند منظوره فرهنگی، آموزشی، تربیتی، هنری، ورزشی در روستاها و نیز ارائه کمک های حمایتی برای تأمین مسکن (سند رسمی برای زمین ها) و نیز کمک های مالیاتی برای ایجاد اشتغال از دیگر موارد بودند. در برنامه سوم توسعه در مناطق کمتر توسعه یافته اقداماتی همچون تسهیلات مالی و کاهش قیمت انرژی به سرمایه گذاران بخش خصوصی و تعاونی های تولید و ارائه تسهیلات بانکی به متقاضیان مسکن نیز صورت گرفت. ساخت اماکن فرهنگی و ورزشی در مناطق محروم مشمول معافیت های مالیاتی و نیز تسهیلات بانکی شد و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان تربیت بدنی نیز موظف به شاخص سازی برای مناطق مختلف کشور شدند.

در برنامه پنجم رفع مرکزگرایی، متمرکز بر روستاها بوده و گسترش کشاورزی صنعتی و صنایع روستایی، بهبود ساختار کالبدی محیط و مسکن روستایی، حمایت مالی و آموزش فنی و حرفه ای با هدف توانمندسازی و حمایت از کارآفرینی و اشتغال زایی واحدهای کوچک و متوسط تولیدی و خدماتی در مناطق روستایی را شامل شد. همچنان پشتیبانی های مالی برای تأسیس مراکز ورزشی در این برنامه نیز به چشم

می‌خورد که گرچه کلی‌گویی وجود دارد اما شامل کمک‌های بلاعوض هستند. در برنامه ششم توسعه، پیوستی با عنوان «عمران و توسعه روستایی» که شامل اشتغال‌زایی در بخش‌های خصوصی و تعاونی، احیای کالبدی مناطق محروم و آسیب‌دیده، کمک‌های مالی و کالبدی برای خرید مسکن اقشار کم‌درآمد، سامان‌بخشی مناطق حاشیه‌نشین و توانمندسازی ساکنان مناطق شهری است اضافه شد. با وجود این پیرامون مسائل فرهنگی در این مناطق معمولاً یا کلی‌گویی یا شده یا سخنی گفته نمی‌شود.

**- عدالت توزیعی در معنای حمایت غیرمستقیم و ساختاری:** در برنامه سوم توسعه اقدامات اشتغال‌زایی عمدتاً غیرمستقیم و حمایتی و شامل حمایت مالی و حقوقی از کارفرمایان بخش‌های خصوصی و تعاونی در کسب‌وکارهای کوچک و ایجاد آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای بودند. اقدامات حمایتی همچون دسترسی بیشتر مناطق محروم به خدمات درمانی و مناسب‌سازی اماکن درمانی، گسترش بیمه درمان، بازنشستگی، از کارافتادگی، بیکاری، بیمه جانبازان و نیز پرداخت سرانه بیمه درمان، نگهداری، باز توانی و خوداتکایی و پرداخت مستمری به نیازمندیانی که توان کار ندارند در دستور کار قرار گرفتند.

در برنامه چهارم توسعه حمایت‌های دولت از تأمین نیازهای اولیه به سمت توزیع بیشتر سلامت در جامعه و خصوصاً استقرار «نظام جامع اطلاعات سلامت شهروندان ایرانی» حرکت کرد. همچنین در این برنامه توسعه اشتغال‌زایی شامل فراهم آوردن نظام‌های قانونی، حقوقی، اقتصادی، بازرگانی و فنی مناسب در جهت «رقابت‌پذیری اقتصادی» و «کاهش انحصار» و نیز توسعه کارآفرینی و صنایع کوچک و متوسط، منطقی نمودن هزینه حامل‌های انرژی در جهت حمایت از تولید در واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی، کشاورزی و مانند این، حمایت مالی و ایجاد تسهیلات در طرح‌های اشتغال‌زا در مناطق کمتر توسعه‌یافته و توانمندسازی و مشارکت محلی است. در این راستا دولت موظف شد به توسعه آموزش فنی و حرفه‌ای و عملی-کاربردی، استمرار نظام کارآموزی و کارورزی برای تمام آموزش‌های رسمی، تدوین نظام استاندارد و



ارزیابی مهارت نیروی کار کشور با رویکرد بین‌المللی و مانند این پردازد. همچنین دولت موظف به اجرای طرح جامع مسکن و ارائه تسهیلات مالی به بخش‌های خصوصی، تعاونی و عمومی برای ساخت مسکن برای گروه‌های در حاشیه شهری و روستایی گردید.

در برنامه پنجم توسعه به منظور تحقق شاخص عدالت در سلامت اقداماتی همچون کاهش سهم هزینه‌های مستقیم مردم، پوشش دارو، درمان بیماران خاص و صعب‌العلاج، تقلیل وابستگی گردش امور واحدهای بهداشتی درمانی به درآمد اختصاصی و کمک به تربیت، تأمین و پایداری نیروی انسانی متخصص و مانند این مورد توجه قرار گرفت. همچنین وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف به اعلام برنامه فهرست مواد و فرآورده‌های غذایی سالم و ایمن و سبد غذایی مطلوب برای گروه‌های سنی شد. علاوه بر این «خدمات کالایی شده» با تشویق پزشکی که در مناطق کمتر توسعه‌یافته خدمت می‌کنند مرکز زدایی سلامت صورت گرفت. بقیه اقدامات دولت در زمینه سلامت را می‌توان «خدمات حمایتی» شامل ایجاد سازوکارهای لازم برای بیمه همگانی و اجباری پایه سلامت، طراحی نظام سطح‌بندی خدمات حمایتی و توانمندسازی متناسب با شرایط بومی، منطقه‌ای و گروه‌های هدف برشمرد.

اشتغال‌زایی در برنامه پنجم همچون برنامه قبلی توسعه مسیر «غیرمستقیم» تری همچون آموزش‌های کاربردی، تأمین فضاها، فیزیکی و کالبدی آموزشی و مانند این را دنبال می‌کند. همچنین کمک غیرمستقیم به اشتغال‌زایی از طریق توسعه بیمه‌ها مانند بیمه بیکاری، همسویی منافع کارگران و کارفرمایان، تقویت تشکلهای کارگری و کارفرمایی، رفع مشکلات و موانع رشد بنگاه‌های کوچک و متوسط، حمایت از کار خانگی، اعطای تسهیلات مالی به بخش‌های خصوصی، تعاونی و بنگاه‌های اقتصادی متعلق به مؤسسات عمومی غیردولتی، تأمین و منطقی سازی هزینه حامل‌های انرژی و معافیت مالیاتی خصوصاً در مناطق کمتر توسعه‌یافته پیش‌بینی شد.

ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن در قانون برنامه چهارم به برنامه پنجم منتقل شد. با وجود این در بخش توزیع مسکن در این برنامه بیشتر بر احیای

بافت فرسوده از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری، ساماندهی و احیای شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و ساختمان‌های مخروبه باقیمانده تأکید شد.

در برنامه ششم دولت مکلف به پرداخت یارانه فعلی، افزایش سالانه مستمری خانوارهای مددجویان تحت حمایت کمیته امداد و بهزیستی، تأمین مسکن و حمایت‌های حقوقی و مالی از آنان و خیرین مسکن‌ساز شد. این سازمان‌ها همچنین موظف به «توانمندسازی» افراد تحت پوشش خود و توسعه مشاغل خانگی، بنگاه‌های زودبازده اقتصادی و تعاونی‌های تولیدی روستایی و خانواده محور شدند. اقدامات بیمه‌ای پوشش اجباری بیمه سلامت و برخورداری از یارانه دولت جهت حق سرانه بیمه، ایجاد وحدت رویه بین بیمه‌های درمانی صندوق‌ها و سازمان‌های بیمه‌ای در چارچوب قانون و نیز معافیت دوساله کارفرمایانی بود که فارغ‌التحصیلان دانشگاهی را به مدت دو سال جذب کرده‌اند.

- **تصدی‌گری فرهنگی:** در برنامه دوم توسعه بر گسترش رسانه‌های جمعی و نیز برخی فعالیت‌های فرهنگی و ایجاد الگوهای داخلی برای به حداقل رساندن جذب جوانان به سایر فرهنگ‌ها تأکید شد. همچنین حمایت‌های مالی برای توسعه مراکز فرهنگی و فراغتی در بخش‌های خصوصی و تعاونی در نظر گرفته شد. فعالیت‌های غیر فراغتی همچون فعالیت‌های آموزشی، دینی و حتی سربازی و اشتغال در این برنامه جزء فعالیت‌های فراغتی محسوب می‌شوند. فعالیت فراغتی به‌طورکلی بسیار محدود و شامل ورزش، اردوها و برنامه‌های تلویزیونی و سینمایی است. وجود نگرش «نگرش آمرانه» و از بالا به پایینی که در آن شیوه زیست تمامی جوانان منعکس نگردیده سبب افزایش «احساس بی‌عدالتی معرفتی» خواهد شد. به‌طور پیش‌فرض تمامی فرهنگ‌های دیگر و حتی برخی خرده‌فرهنگ‌های داخلی، «دیگری» محسوب می‌شوند. همچنین بر گسترش آموزش‌های مستقیم در زمینه‌های اخلاقی، معنوی با توجه به نیازهای گروه‌های مختلف سنی به ویژه نسل نوجوان و جوان و نیازهای هر منطقه و نیز واگذاری فعالیت‌های

اجرایی، فرهنگی، هنری و ورزشی به مردم اشاره شده است، اما شیوه عملیاتی سازی این هدفها مشخص نیست. در برنامه سوم توسعه به طور خاص «ستاد نظارت و ارزیابی» زیر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل گردید. تشکیل این ستاد معادل «برنامه ریزی فرهنگی یکدست ساز و از بالا به پایین» است و وظایف آن برنامه ریزی و جهت دهی در مورد مکان های فرهنگی، کالاهای فرهنگی داخل و خارج و انجام ممیزی در حوزه فرهنگ بوده و کلیه دستگاه های اجرایی، نهادها و سازمان های عمومی غیردولتی موظفند بر اساس برنامه های آن حرکت کنند.

- **برون سپاری و تعریف ایدئولوژیک اوقات فراغت:** همان طور که در برنامه سوم اوقات فراغت بر دوش سایر نهادها و سازمانها همچون مساجد و مدارس، شوراهای اسلامی شهر روستا، وزارت مسکن و شهرسازی، شهرداری و حتی مراکز نظامی بود، در برنامه چهارم نیز توسعه این وظیفه و به طور خاص ارائه خدمات ورزشی بر عهده سایر سازمانها خصوصاً آموزش و پرورش (اجرایی) و وزارت مسکن و شهرسازی (تسهیلات) است.

برنامه پنجم توسعه از نهادهایی همچون بسیج و مرکز امور زنان و خانواده، صداوسیما و مانند این برای تعمیق اوقات فراغت جوانان نام برده است. مفهوم فراغت در اینجا نیز همچون برنامه های قبلی باید با تعریف رسمی مطابقت یابد و اثری از ذائقه جوانان برای تعریف و برنامه ریزی برای فراغت وجود ندارد. در برنامه ششم توسعه نیز همچنان اوقات فراغت جوانان باید با «تعریف رسمی و ایدئولوژیک از فرهنگ» مطابقت داشته باشد. نسبت به برنامه های قبلی در این برنامه واگذاری مراکز فرهنگی و ورزشی به «بخش خصوصی و تعاونی» شدت بیشتری دارد، گرچه «حمایت های حداقلی برای تأسیس اماکن فرهنگی برای جوانان» همچنان به چشم می خورد. همچنان برون سپاری به آموزش و پرورش، صداوسیما، وزارت جهاد کشاورزی، اماکن مذهبی همچون مساجد و مانند این دیده می شود. در این برنامه علاوه بر این سازمانها قوه قضاییه نیز مسئول رسیدگی به «ممیزی های فرهنگی» خواهد بود. بالاتر از همه شورای

عالی انقلاب فرهنگی به عنوان نهادی که در رأس سیاست‌گذاری فرهنگی کشور قرار دارد «قرائت تک‌بعدی و آسیب‌شناسانه» خود از فرهنگ را به عنوان تنها قرائت رسمی و مهم و قابل اجرا به رسمیت می‌شناسد و در اجرای طرح‌های فرهنگی به کار می‌گیرد. با وجود این در مواردی همچون گسترش هویت ملی، زبان و مانند این از طریق حراست از میراث معنوی حوزه فرهنگی ایران، تعریف فرهنگ از «تعریف ایدئولوژیک» فاصله گرفته و با «تعریف انسان‌شناسانه» مطابقت می‌یابد.

### اسناد و سیاست‌گذاری‌های سازمان ملی جوانان:

- **توجه به ابعاد مختلف عدالت:** در برخی برنامه‌ها همچون برنامه ملی جوانان، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ مواردی همچون اشتغال و بیکاری، اوقات فراغت، بهداشت و سلامت، آموزش، آسیب‌های اجتماعی، ازدواج و طلاق، مهاجرت، مسکن، رسانه‌ها، زنان، نظام وظیفه که عمدتاً در حوزه «عدالت توزیعی و رویه‌ای» قرار می‌گیرند، و هویت دینی و ملی، حقوق و مشارکت اجتماعی که مصداق «عدالت اطلاعاتی و معرفتی» بوده و شامل توجه به گروه‌های خاص جوانان است، مورد توجه قرار گرفتند.

همچنین در شاخص‌های ساماندهی امور جوانان ۱۳۹۳ به‌طور هم‌زمان بر مواردی همچون رفاه، بهداشت، مسکن و اشتغال که در حوزه «عدالت توزیعی» قرار می‌گیرند و نیز مشارکت اجتماعی که در حوزه «عدالت اطلاعاتی و معرفتی» قرار دارد، تأکید شده است. در این بخش بر نسبت اعضای جوان سازمان‌های مردم‌نهاد و احزاب سیاسی تأکید شده اما راهکاری عملیاتی در این زمینه اتخاذ نگردیده است.

- **مبنای کلیشه‌ای برای تبعیض مثبت:** در برنامه ملی جوانان ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ مبنای دیگری بودن جوان محدود بوده به طوری که یا پایه زیستی داشته و یا دیگری‌سازی‌های کلیشه‌ای همچون فرزند اینثارگر بودن و گروه‌های آسیب‌دیده به واسطه انحرافات اجتماعی را شامل می‌شود. این اسناد عمدتاً به دنبال توانمندسازی

اقتصادی و اجتماعی این افراد بوده و چاره‌ای برای مشارکت‌جویی آنان نیندیشیده‌اند. سیاست‌گذار می‌توانست به جای در نظر گرفتن گروه محدودی از افرادی که دچار «دیگری‌سازی» شده‌اند، تمامی گروه‌های طبقاتی، فکری، مذهبی، قومی و مانند این را در نظر گرفته و راه‌های مشارکت‌پذیری کامل آنان در جامعه را بررسی بنماید.

- **ایجاد زمینه ساختاری برای مشارکت:** در برنامه ملی جوانان ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ و

نیز سند ملی توسعه ویژه (فرابخشی) ۱۳۸۳ از تشکیل «مجمع ملی جوانان» سخن گفته‌شده تا جوانان بتوانند از طریق تشکیل اتحادیه‌ها، انجمن‌های صنفی، سازمان‌های غیردولتی و احزاب سیاسی به مشارکت در زمینه‌های گوناگون بپردازند. در برخی اسناد همچون سند ملی جوانان در چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۴، مشارکت‌جویی در امر توسعه شامل مواردی همچون حمایت از توسعه سازمان‌های غیردولتی جوانان در امور مختلف توسعه و تعیین استانداردها و نرخ‌های مشارکت‌پذیری و مشارکت‌جویی و حمایت تشویقی از دستیابی به آنها برای نهادهای دولتی و غیردولتی است. در سیاست ملی جوانان در جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴ بر توسعه انجمن‌ها، گروه‌ها و تشکل‌های غیردولتی جوانان که در عرصه‌های مختلف تولید فرهنگ و یا در جهت توانمندسازی و رفع آسیب‌های اجتماعی فعالیت می‌کنند تأکید شده است. در مجموعه مصوبات ستاد ملی ساماندهی امور جوانان، ۱۳۹۲ نیز از توسعه سازمان‌های مردم‌نهاد جوانان و زمینه‌سازی برای عضویت نمایندگان سازمان‌های غیردولتی مرتبط با امور جوانان در مجامع و شوراهای سازمان‌های دولتی سخن گفته‌شده است. چنین اسنادی با عملیاتی شدن می‌توانند زمینه گسترش «عدالت اطلاعاتی و بینافردی» و حتی «عدالت معرفتی» را فراهم سازند.

- **برون سپاری:** در اسناد مختلف مطابقت فراغت جوانان با تعریف رسمی از

فرهنگ و نیز برون سپاری اوقات فراغت جوانان به سایر سازمان‌ها همچنان به چشم می‌خورد. به طوری که صریحاً در برنامه سیاست‌گذاری جوانان در جمهوری اسلامی (۱۳۸۶-۱۳۵۷) همچون برنامه‌های توسعه تفکیک کار و فراغت مشخص نیست و از

اوقات فراغت جوانان به عنوان زمان مناسبی برای انجام فعالیت‌های سازندگی یاد می‌شود. در این سند همچون برنامه ششم توسعه بر نقش سازمان‌های غیردولتی و خصوصی برای بر عهده گرفتن فراغت جوانان تأکید شده است.

### اسناد شورای عالی انقلاب فرهنگی:

- **یکدست‌سازی جوانان:** در سند اصول و مبانی روش‌های اجرایی گسترش فرهنگ عفاف مصوب ۱۳۷۶ بر لزوم رعایت حجاب اسلامی برای تمامی گروه‌ها تأکید شده است. ضروری دانستن امر واجب برای غیرمسلمانان و غیر باورمندان می‌تواند سبب دیگری‌سازی شود. در راهبردهای گسترش فرهنگ عفاف ۱۳۸۴ بومی‌سازی حجاب بیش از آنکه به معنای حضور پوشش‌های گوناگون اقوام و اقلیت‌های گوناگون مذهبی باشد، به معنای ترویج الگویی است که از طریق گفتمان رسمی تولید و تبلیغ می‌گردد و زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی آن نیز در بندهای گوناگون پیش‌بینی شده است. همچنین مصوب شد تا کمیته ترویج و گسترش فرهنگ عفاف تشکیل شده و هر ۶ ماه یک‌بار به ارائه گزارش کار بپردازد. در سیاست‌ها و راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ حجاب و عفاف ۱۳۸۴ نیز تأکید شده که در بخش اداری و رسمی کشور باید هنجاری پوششی خاصی تعریف‌شده و دارای ضمانت اجرایی از طریق کنترل مستمر نیز باشند و خصوصاً بر نقش رسانه‌های رسمی (صداوسیما) برای تبلیغ این الگو تأکید شده است. در این سند بر سازوکارهای فرهنگی و اقتصادی و نیز ضرورت تصویب قوانین مربوطه نیز تأکید شده است.

- **ابژه سازی و دیگری‌سازی:** «در توسعه فرهنگ حجاب و عفاف، لازم است به تحکیم ارزش‌ها و مفاهیم اخلاقی خاصی از قبیل شرم و حیا و آزر و غیرت که با حجاب و عفاف رابطه نزدیک و بی‌واسطه دارند ... توجه شود» (اصول و مبانی روش‌های اجرایی گسترش فرهنگ عفاف در مصوبات حجاب و عفاف، ۱۳۷۶: ۵).

بدیهی است که «عمومی کردن امر دینی و شخصی غیرت ورزی» سبب «ابژه سازی زنان» در سطح گسترده می شود. بی توجهی به وجود گروه های گوناگون در کشور، زمینه ایجاد توهین به زنان و مردان «دیگری شده» را فراهم کرده و در نهایت اهانت به اصل حجاب باعث کاهش علاقه عمومی و خصوصاً نسل جوان به این امر واجب دینی می شود، ضمن اینکه موجب افزایش شکاف های اجتماعی نیز می گردد.

در راهبردهای گسترش فرهنگ عفاف ۱۳۸۴، عفاف و حجاب اسلامی کاملاً معادل با یکدیگر دانسته شده اند و بنابراین کلیه گروه هایی که در طیف های مختلف پوشش قرار دارند، «دیگری» محسوب می شوند. از طرفی در این سند حجاب به طور خاص برای زنان تعریف شده است به طوری که حتی اولویت استخدام با زنانی است که این اصل را منطبق با تعریف رسمی رعایت می کنند. در قسمت های مختلف مصوبات حجاب و عفاف به چادر به عنوان «کامل ترین نوع حجاب» (مصوبات حجاب و عفاف، صفحه ۹) که داشتن آن لازمه حجاب و عفاف است تأکید شده است. ناگفته پیداست که این امر تا چه اندازه سبب ابژه ساختن زنان می شود. در این مصوبه علاوه بر مراکز آموزشی و اداری کلیه تولیدات فرهنگی از قبیل فیلم، سریال، تئاتر و ... نیز ملزم به رعایت این اصل برای بانوان هستند. با وجود این گاهی نگرش های غیردیگری ساز نیز دیده می شوند: «باید حجاب و عفاف به عنوان امری که به هر دو جنس زن و مرد مربوط می شود، تلقی شود» (اصول و مبانی روش های اجرایی گسترش فرهنگ عفاف در مصوبات حجاب و عفاف، ۱۳۷۶: ۷). همچنین در این مصوبات «لزوم پرهیز از تحمیل نوع خاصی از حجاب به افراد و توجه به تفاوت های اقلیمی، فرهنگی با رعایت اصول فقهی» دیده می شود که در صورت فرهنگ سازی از طریق رسانه ها، منعطف ساختن این اصل برای سایر گروه های دینی و تبعه سایر کشورها و ... می تواند به عنوان اصلی مبتنی بر توجه به تکثر فرهنگی مورد توجه قرار گیرد.

- مسئله آمیز کردن جوانان و امور مربوط به سبک زندگی آنها: در قسمت های

مختلف سند، امر حجاب مسئله آمیز شده است و به طور خاص در سیاست ها و

راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ حجاب و عفاف ۱۳۸۴، عقیده بر این است که موضوع حجاب و عفاف باید در اولویت برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی قرار بگیرد. یکی از مهم‌ترین چشم‌اندازهای اسناد شورای عالی انقلاب فرهنگی «مبارزه با آفات و آسیب‌های احتمالی نسل جوان از جمله خودباختگی و بی‌هویتی، مدپرستی و بی بند و باری، شکسته شدن مرزهای اخلاقی و مخدوش شدن ارزش‌های مسلم دینی و سیاسی و ...» است (مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگ، ۱۳۹۶: ۵۱۶). سیاست‌گذاران جوانان را گروهی می‌بینند که به صورت بالقوه دچار آسیب‌های اخلاقی و پایه‌های ضعیف هویتی بوده و از این رو همواره باید تحت کنترل دقیق و برنامه‌ریزی‌های از بالا به پایین باشند. همچنین در سیاست‌ها و راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ حجاب و عفاف ۱۳۸۴، مقرر شد تا استان‌ها به صورت مستمر گزارش‌های خویش را در این زمینه به وزارت فرهنگ و ارشاد ارائه کنند و ضمانت اجرا نیز توسط دستگاه‌های فرهنگی، انتظامی و قضایی صورت بگیرد. ورود پلیس و قوه مقننه به مسئله حجاب و «پلیسی کردن مسئله» سبب برساخت مسئله آمیز امر حجاب شده و نتایج زیان‌بار آن قابل مشاهده است.

- همگرایی سازمان‌ها در سیاست‌گذاری‌های یک‌دست‌ساز: بنا بر سند سیاست‌ها و راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ حجاب و عفاف ۱۳۸۴، وزارت فرهنگ و ارشاد موظف به کنترل رسانه‌های ارتباطات جمعی، حمایت یا توبیخ و نیز تولید محصولات منطبق با این اصل شد. صداوسیما نیز علاوه بر نظارت و کنترل آثار تولیدی و سیاست‌های تشویقی و تنبیهی مرتبط، وظیفه دارد تا بازنمایی مثبتی از زنان باحجاب در معنای رسمی ارائه کند. نیروی انتظامی موظف به برخورد‌های پلیسی با زنانی است که در اماکن عمومی تا خودروی شخصی و حتی مجتمع‌های مسکونی، جشن‌های خانوادگی در تعریف بدحجاب قرار می‌گیرند. این تعریف از بالا به پایین علاوه بر اینکه سبب دیگری سازی گروه‌های مختلفی از جوانان می‌شود، موجب برچسب‌زنی به این افراد و افزایش تخطی‌های احتمالی خواهد شد. همچنین بسیاری از جوانان قرار



گرفتن عرصه خصوصی زندگی شان را در سیاست گذاری ها مصداق «بی عدالتی بینافردی» و توهین به شأن خود می دانند.

سازمان ملی جوانان نیز موظف به انجام شیوه های کارآمد تبلیغی و تشویقی و مطالعه بر روی این سند و همکاری مطالعاتی با سایر سازمان ها در این زمینه و حمایت از سازمان های مردم نهاد جوانانی شد که این اصول را رعایت می کنند و به تبلیغ آنها می پردازند. البته در بخشی از وظایف سازمان، بر مطابقت سیاست گذاری ها با علایق جوانان و ارزش های جامعه تأکید شده که در صورت عملیاتی شدن می تواند نقطه عطف باشد. همچنین این سازمان موظف به برنامه ریزی اوقات فراغت جوانان بر اساس تفکیک جنسیتی است. بدین ترتیب زنان معانی ذهنی شان که برخاسته از تجربیات زیسته، فکر، مسائل و خواسته هایشان است را نمی توانند در تعاملات با بخش دیگر جامعه و متون رسمی منعکس کنند و بنابراین دچار «انزوای معرفتی» بیشتری خواهند شد. علاوه بر این ها سایر وزارتخانه ها و سازمان ها موظف به رعایت تعریف رسمی حجاب در استخدام، برنامه های آموزشی و مانند این و حتی «برخوردهای قضایی و پلیسی» با ناقضان شدند.

با وجود این گاه همگرایی های سازمانی مثبتی نیز دیده می شوند. بنا بر سند سیاست ها و راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ حجاب و عفاف ۱۳۸۴ سازمان بهزیستی موظف به حمایت از تشکل های صنفی زنان سرپرست خانوار، خودیاری و بهبود زندگی اقتصادی آنها، تفکیک و اولویت بندی افراد مجرم و طرد شده و به طور خاص دختران فراری بر اساس سن، نوع تخلف و ... و حمایت های لازم برای بازگشت آنها به جامعه شد. همچنین وزارت کشور موظف به تهیه شناسنامه اجتماعی مناطق مختلف کشور در ابعاد فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی با توجه به تنوع فرهنگ ها و اعتقادات دینی مردم هر منطقه و برنامه ریزی ها متناسب با آنها شد.

- تمرکززدایی / تمرکزگرایی: بر اساس اساسنامه باشگاه دانش پژوهان جوان، ۱۳۷۳ در مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۹۶ این باشگاه وظیفه شناسایی

جوانان مستعد در رشته‌های مختلف، تهیه امکانات آموزشی و پژوهشی و شرکت آنان در مسابقات علمی و المپیادهای جهانی را بر عهده دارد. در اساسنامه مقر اصلی آن در تهران است اما در صورت لزوم، امکان تأسیس شعب در سایر شهرها نیز وجود دارد. شناسایی جوانان مستعد تا حد زیادی می‌تواند سبب افزایش عدالت توزیعی، رویه‌ای، بینافردی و حتی در درازمدت معرفتی گردد، اما در صورت بهره‌مندی صرف تهران و مراکز استان‌ها از چنین امکاناتی شاهد افزایش انواع بی‌عدالتی‌ها خواهیم بود.

**- نگرش تک‌بعدی به جوانان:** در نقشه مهندسی کشور ۱۳۹۳، حمایت از گسترش شبکه‌های اجتماعی و سازمان‌های مردم‌نهاد حامی کاهش سن ازدواج جوانان و استحکام خانواده، ارتقای آمادگی‌های جسمی و روحی جوانان برای تربیت نسل و بارداری از طریق آموزش‌های لازم در مدارس و آموزش عالی، ایجاد رشته‌های تحصیلی مرتبط همچون مدیریت خانه و مانند این، اجرای غربالگری، ترویج زایمان طبیعی تنها اقداماتی است که برای جوانان در نظر گرفته شده است. علاوه بر وجود نگرش یکجانبه به جوانان و در نظر نگرفتن سایر نیازهای آنان، سایر سازوکارهای متناسب با این اهداف شامل ایجاد زیرساخت‌های مناسب اقتصادی از جمله مهار تورم، افزایش آموزش‌های منجر به اشتغال، افزایش سطح اشتغال و دسترسی به مسکن و مانند این در نظر گرفته نشده‌اند. در میان مصوبات حجاب و عفاف ۱۳۹۴، تک‌جنسیتی‌سازی محیط‌های فرهنگی و آموزشی، آموزش ازدواج در سنین پایین قابل‌بررسی هستند. تک‌جنسیتی‌سازی این محیط‌ها همان‌طور که قبلاً گفتیم باعث انزوای زنان از نظر معرفتی خواهد شد. از طرفی تشویق زنان به ازدواج در سنین پایین بدون آموزش و آشنایی با حقوق خویش می‌تواند سبب طرد اجتماعی بیشتر آنها، ورود آسیب‌های بیشتر به زندگی‌شان خصوصاً در صورت جدایی از همسر و تبدیل شدن آنها به «حاشیه‌نشینان معرفتی» گردد.

### بحث و نتیجه گیری

در یافته های فضای مجازی مشاهده شد تعریف عدالت توزیعی شبیه به نگرش سیاست گذار بوده و حداقل نیازهای معیشتی و تعریف کالایی از موهبت را شامل می شود. گرچه از برنامه دوم توسعه تلاش برای حمایت های ساختاری دیده می شود اما تعریف کالایی از موهبت همچنان وجود دارد. همچنین در فضای مجازی نقد جدی «مرکزگرایی» وجود دارد. نگرش مرکززدا از برنامه دوم آغاز شد، در برنامه پنجم بیشتر شامل روستاها بود و در برنامه ششم گسترده تر و زیرساختی تر بود. معمولاً تمایزگذاری در توزیع موهبت در مورد گروه هایی صورت می گیرد که قانون نیز در قبال آنها همواره تبعیض مثبت را اعمال نموده است و معمولاً گروه های مختلف جوانان که در عمل همواره «دیگری» هستند در قوانین انعکاسی ندارند. تمایز گذاری های مثبت از برنامه دوم شروع شده و گرچه از برنامه چهارم تلاش شد شمول تمایزگذاری گسترده تر شود اما ممکن است در طولانی مدت باعث افزایش احساس بی عدالتی در گروه هایی گردد که در این تمایز گذاری ها قرار نمی گیرند. نه تنها در توزیع موهبت بلکه در تعریف رویه های ساختاری آن (عدالت رویه ای) تعریفی که سیاست گذار از موهبت ارائه می کند ارجحیت دارد. همچنین وجود امکان مقایسه در فضا سبب شده تا عدالت بین فردی و مفهوم کرامت دچار خدشه شود که عموماً به خشم های فروخورده منجر می شود. نیاز به عدالت اطلاعاتی خصوصاً در مورد موضوعات ملی دیده می شود و این انتظار وجود دارد که افراد نه تنها باید از وقایع مطلع باشند بلکه باید دارای اراده به تصمیم گیری هم باشند. همچنین در این فضا گرچه مستقیماً از عدالت معرفتی سخن گفته نمی شود اما خلأ آن به شدت احساس می شود. در فضای دوقطبی به وجود آمده تباین میان نظرات مردم و احکام رسمی دیده می شود و افراد تصور می کنند که توسط گفتمان رسمی جامعه شنیده نمی شوند و در اکثر موارد امر تفاوت به شدت پروبلما تیزه است.

در برنامه های توسعه شش گانه عمدتاً مشارکت اقتصادی مردم مدنظر بوده و تعریف از «مشارکت» بسیار «محدود، کلی و مبهم» است. تشکل ها، احزاب و سازمان های مردم نهاد سیاست محور که منجر به دخالت جوانان در تصمیم گیری های کلان می گردند به وجود نیامده اند و بنابراین جوانان نتوانسته اند در ساخت معانی مداخله داشته باشند. در اسناد

موردبررسی و به‌طور خاص اسناد مربوط به شورای عالی انقلاب فرهنگی در مباحث مربوط به سبک زندگی جوانان دیگری‌سازی صورت‌تشدیدیافته‌تری به خود گرفته است. در این اسناد نه‌تنها تنوع موجود میان گروه‌های مختلف بر اساس سبک زندگی مورد بی‌توجهی واقع شده است، بلکه همچنین با ارائه الگوی جوان مطابق با گفتمان رسمی، تمامی گروه‌ها تبدیل به دیگری شده‌اند. این نگرش آسیب‌شناسانه نسبت به فرهنگ جوانان در سال‌های اخیر وجه «پلیسی و قضایی» نیز پیدا کرده و میدان سیاست فرهنگی تبدیل به میدانی برای ابراه سازی زنان، انگ زدن به گروه‌های مختلف جوانان و پلیسی کردن امور مربوط به جوانان شده است. با وجود این برخی از اسناد و مصوبات که نهایتاً تا سال ۱۳۹۲ تدوین گردیده بودند و به علت ادغام سازمان ملی جوانان در وزارت ورزش و جوانان استمرار نیافته‌اند، بر مشارکت‌جویی جوانان در امور مختلف نیز تأکید کرده‌اند. با عملیاتی سازی آن‌ها می‌توان گام‌های مهمی در زمینه رفع بی‌عدالتی اطلاعاتی و معرفتی برداشت. عمیق‌ترین سطوح عدالت و از جمله عدالت معرفتی تنها در صورتی که محیط گفتگوی رسمی میان سیاست‌گذار و جوانان به وجود بیاید امکان تحقق خواهند داشت. از آنجایی که چنین فضایی در حال حاضر وجود ندارد، بسیاری از انتقادات و عواطف منفی جوانان به فضای مجازی به عنوان در دسترس‌ترین و آزادترین فضای ابراز نظر، منتقل شده است. ادامه این روند سبب افزایش ملال و ناامیدی فزاینده در میان جوانان و هدررفت انرژی‌های سازنده آنان که می‌توان از آنها در جهت کنشگری مثبت آنها در زمینه‌های گوناگون بهره برد، می‌شود. با افزایش کنشگری جوانان در عرصه عمومی جامعه از طریق شکل‌گیری، افزایش و بهبود عملکرد سازمان‌های مردم‌نهاد و احزاب جوانان، نه‌تنها جامعه به دلیل برخورداری از ابعاد مختلف و خصوصاً سطوح عمیق‌تر آن دچار نشاط و پویایی می‌شود، بلکه گردش‌نخبگان سبب رفع بیگانگی اجتماعی و سیاسی و تثبیت پایه‌های مشروعیت نظام اجتماعی و سیاسی می‌گردد.

## منابع

- برنامه‌های توسعه اول تا ششم جمهوری اسلامی ایران.
- تاج مزینانی، علی‌اکبر و خرم‌آبادی، فاطمه. (۱۳۹۵)، «بررسی مقایسه‌ای زنان و مردان جوان شهرستان نهاوند در ارتباط با میزان و ابعاد (عینی-ذهنی) طرد اجتماعی»، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، دوره دهم، شماره ۲، پیاپی (۳۳)، ۲۳-۴۲.
- ذکایی، محمد سعید و شفیعی، سمیه سادات. (۱۳۸۹)، «کالبدشکافی سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در حوزه سبک زندگی دختران»، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، دوره ششم، شماره ۲۰، ۱۱۹-۷۷.
- راولز، جان. (۱۳۸۳)، عدالت به مثابه انصاف: یک بازگویی، ویراسته آرن کلی، ترجمه عرفان ثابتی، تهران: ققنوس.
- راغفر، حسین و فدوی اردکانی، مرجان. (۱۳۹۳)، «چارچوبی تحلیلی در نظریه توسعه: فرهنگ، قدرت و نابرابری»، بررسی مسائل اقتصاد ایران، دوره اول، شماره ۲، ۹۱-۱۱۵.
- راغفر، حسین؛ صفرزاده، اسماعیل و علی‌اکبری سلامی، فهیمه. (۱۳۹۷)، «اندازه‌گیری شاخص نابرابری چندبعدی در مناطق شهری ایران ۱۳۹۲-۱۳۶۸»، پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، دوره هجدهم، شماره ۱، ۱۵۴-۱۲۷.
- رضایپور، اکبر. (۱۳۷۵)، درک عدالت در میان جوانان، استاد راهنما: محمدصادق مهدوی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- زاهدی مازندرانی، محمدجواد؛ صدیق سروسستانی، رحمت‌الله؛ محمود. (۱۳۹۲)، «احساس عدالت و عوامل اجتماعی مرتبط با آن»، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، دوره سیزدهم، شماره ۴، ۱۸۶-۱۵۹.
- سازمان ملی جوانان کشور، دبیرخانه شورای عالی جوانان. (۱۳۸۲)، برنامه ملی جوانان، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳، تهران.
- سازمان ملی جوانان، دبیرخانه شورای عالی جوانان. (۱۳۸۳)، سند ملی توسعه و ساماندهی امور جوانان، برنامه ملی ساماندهی امور جوانان، سند ملی توسعه ویژه (فرابخشی)، تهران.
- سازمان ملی جوانان، دبیرخانه شورای عالی جوانان. (۱۳۸۴)، سند ملی جوانان در چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، تهران.

- سازمان ملی جوانان، شورای عالی جوانان. (۱۳۸۴)، سیاست ملی جوانان در جمهوری اسلامی ایران، تهران.
- سازمان ملی جوانان، معاونت مطالعات و تحقیقات. (۱۳۸۶)، سیاست‌گذاری جوانان در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۶-۱۳۵۷)، تهران، ایران.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۳)، نقشه مهندسی فرهنگی کشور، تهران.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۴)، مصوبات حجاب و عفاف، تهران.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۷)، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی (۲۷ آذر ۱۳۶۳-۲۹ اسفند ۱۳۹۶)، تهران.
- پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با همکاری وزارت کشور و مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران (ایسپا). (۱۳۹۳)، طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، تهران.
- غفاری، غلامرضا. (۱۳۹۷)، ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۹۴) حسب جمعیت دانشجو و غیر دانشجو: یافته‌های پیمایش ملی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فلیک، اووه. (۱۳۸۷)، درآمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- قاضی نژاد، مریم؛ رهنما، فاطمه و کلهر، کیانا. (۱۳۹۴)، «طرد عینی و ذهنی جوانان در ایران»، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، دوره چهاردهم، شماره ۲۹، ۷۶-۴۹.
- کوثری، مسعود. (۱۳۸۷)، «نسل‌های ایکس، وای وزد و سیاست‌گذاری فرهنگی در ایران»، راهبرد فرهنگ، شماره ۳، ۸۴-۶۵.
- نوایی لوسانی، محمد؛ صدیق سروستانی، رحمت‌الله و زاهدی مازندرانی، محمدجواد. (۱۳۹۲)، «احساس عدالت و عوامل اجتماعی مرتبط با آن»، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، دوره سیزدهم، شماره ۴۹، ۱۸۶-۱۶۰.
- والزر، مایکل. (۱۳۸۹)، حوزه‌های عدالت: در دفاع از کثرت‌گرایی و برابری، ترجمه صالح نجفی، تهران: ثالث.
- وزارت ورزش و جوانان، مرکز مطالعات و پژوهش‌های راهبردی وزارت ورزش و جوانان. (۱۳۹۱)، شاخص‌های ساماندهی امور جوانان، تهران.
- وزارت ورزش و جوانان، دفتر هماهنگی و ساماندهی امور جوانان. (۱۳۹۲)، مجموعه مصوبات ستاد ملی ساماندهی امور جوانان، تهران.
- هزارجریبی، جعفر. (۱۳۹۰)، «بررسی احساس عدالت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)»، جامعه‌شناسی کاربردی، دوره بیست و دوم، شماره ۳، پیاپی ۴۳، ۶۲-۴۱.

- یعقوبی، داریوش. (۱۳۸۸)، *درک ایرانیان از عدالت*، تهران: جامعه‌شناسان.

- Aguilar-San Juan, Karin. (2006). Taking charge in Lake Wobegon: Youth, social justice, and antiracist organizing in the Twin Cities, in Ginwright, Shawn., Noguera, Pedro. & Cammarota, Julio. (Eds), *New Democratic Possibilities for Practice and Policy for America's Youth*. New York: Routledge.
- Beugre, Constant. D. (1998). *Management Fairness in Organization, Westport, Connecticut*. London: Quorum books.
- Boellstorff, Tom., Nardi, Bonnie., Pearce, Celia. & Taylor, T.L. (2012). *Virtual Worlds: A Handbook of Method*. New Jersey: Princeton University Press.
- Bourdieu, Pierre. & Passeron, Jean. Claude. (1990). *Reproduction in Education Society and Culture*. Translated from French by Nice, R. London: Sage Publication.
- Bourdieu, Pierre. (1991). *Language and Symbolic Power*. Translated from the French by Raymond, Gino. and Adamson, Matthew. Cambridge: Polity Press.
- Boyatzis. Richard. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. London: Sage Publication.
- Coady, David. (2017). Epistemic Injustice as Distributive Injustice, In Kidd, Ian. James., Medina, José, and Pohlhaus, Gaile. Jr (eds.), *Routledge Handbook of Epistemic Injustice*. London: Routledge.
- Coleman, Stephen. & Blumler, Jay. G. (2009). *The Internet and democratic citizenship: Theory, practice and policy*. Cambridge University Press.
- Folger, Robert. G., & Cropanzano, Russell. (1998). *Organizational justice and human resource management* (Vol. 7). Sage.
- Folger, Robert. & Cropanzano, Russell. (2001). Fairness Theory: Justice and Accountability, In Greenberg, Jerald. and Cropanzano, Russell. (Eds.), *Advances in Organizational Justice*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Fricker, Miranda. (2006). "Powerlessness and Social Interpretation", *Episteme*, 3(1-2), 96-108.
- Fricker, Miranda. (2007). *Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Given, Lisa. M. (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Thousand Oaks, California: Sage Publication.
- Grenfell, Michael. & James, David. (1998). *Bourdieu and Education, Acts of Practical Theory*. Flamer Press.
- Kasemsup, Kijpokin. (2016). The Roles of Organizational Justice, Social Justice and Organizational Culture in Global Higher Education, in Ololube, Nwachukwu prince (Ed.), *Handbook of Research on Organizational Justice and Culture in Higher Education Institutions*. Information Science Reference.

- King, Nigel. & Horrocs, Christine. (2010). *Interviews in Qualitative Research*. London: Sage Publication.
- Kozinets, Robert V. (2010). *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. London: Sage Publication.
- Komodromos, Marcos. & Halkias, Daphne. (2015). *Justice During Strategic Change: the Employee,s Perspective*. London: Routhledge.
- Lengfeld, Holger. (2007). Subjective Impartiality: Justice Judgements between Morality and Self Interest, In Törnblom, Kjell & Vermunt, Riël (Eds.), *Distributive and Procedural Justice, Research and Social Applications*. Ashgate.
- McLeod, Jane. D., Lawler, Edward. J. & Schwalbe, Michael. (2014). *Handbook of the Social Psychology of Inequality*. Springer.
- Montada, Leo. (2007). Justice Conflicts and The Justice of Conflict Resolution, In Törnblom, Kjell. & Vermunt, Riël. (Eds.), *Distributive and Procedural Justice, Research and Social Applications*. Ashgate.
- Muraina, Monsuru Babatunde. (2016). Quality Control and Standards of Organizational Justice in Nigerian Higher education: the Roles and interplay of Various Agencies, In Ololube, Nwachukwu prince. (Ed.), *Handbook of Research on Organizational justice and Culture in Higher Education institutions*. Information Science Reference.
- Lewis-Charp, Heather., Yu, Hanh. Cao., & Soukamneuth, S. (2006). Civic activist approaches for engaging youth in social justice, In Ginwright, Shawn., Noguera, Pedro., Cammarota, Julio. (Eds.), *New Democratic Possibilities for Practice and Policy for America's Youth*. New York: Routledge.
- Smeds, E., Robin. E. & McArthur, J. (2020). "Night-time mobilities and (in) justice in London: Constructing mobile subjects and the politics of difference in policy-making", *Journal of Transport Geography*, 82,102569.
- Törnblom, Kjell. & Vermunt, Riël. (2007). Distributive and Procedural Justice, In Törnblom, Kjell. & Vermunt, Riël. (Eds.), *Distributive and Procedural Justice, Research and Social Applications*. Ashgate.

#### منابع اینترنتی:

- <https://saman.msy.gov.ir/RReport/0006K>
- <https://rc.majlis.ir/fa/law>.

استناد به این مقاله: ویسی، سیمین؛ ذکایی، محمدسعید و انتظاری، اردشیر. (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی دیدگاه‌های جوانان در مورد عدالت در فضای مجازی و سیاست‌گذاری‌ها. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۵۵(۱)، ۴۶-۱.



Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.